

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Diplomová práce

Šárka Manová

Hiporehabilitace u dětí a mladistvých s poruchami chování

Olomouc 2014

vedoucí práce: Mgr. et. Mgr. Iveta Tichá

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a za použití odborné literatury, kterou uvádím v seznamu na konci práce. Dále prohlašuji, že autorská práva třetích osob nebyla porušena.

V Olomouci dne 18. 4. 2014

.....

Děkuji Mgr. et. Mgr. Ivetě Tiché za odborné vedení diplomové práce, cenné rady, ochotu a vstřícný přístup.

Dále bych chtěla poděkovat paní Aleně Fritscherové, instruktorce a zakladatelce občanského sdružení Ryzáček, za rady a poskytnutí možnosti vykonat zde výzkumnou část.

Mé poděkování také patří samotným chlapcům a koním, bez kterých by tato diplomová práce nemohla vzniknout.

OBSAH

ÚVOD.....	- 6 -
I TEORETICKÁ ČÁST.....	- 8 -
1 HIPOREHABILITACE	- 9 -
1.1 Hiporehabilitace jako součást animoterapie	- 9 -
1.2 Historie.....	- 10 -
1.3 Odborné organizace zabývající se hiporehabilitací	- 12 -
1.4 Rozdělení hiporehabilitace	- 13 -
1.4.1 Hipoterapie (HT).....	- 13 -
1.4.2 Aktivity s využitím koní (AVK).....	- 15 -
1.4.3 Psychoterapie pomocí koní (PPK).....	- 15 -
1.4.4 Parajezdeckví	- 16 -
1.5 Vhodný kůň pro hiporehabilitaci	- 16 -
1.6 Indikace a kontraindikace	- 18 -
2 PORUCHY CHOVÁNÍ.....	- 20 -
2.1 Terminologie.....	- 20 -
2.2 Etiologie.....	- 21 -
2.3 Klasifikace poruch chování	- 22 -
2.3.1 MKN- 10.....	- 22 -
2.3.2 Psychologická klasifikace.....	- 24 -
2.3.3 Sociální klasifikace	- 24 -
2.4 Jednotlivé typy poruch chování	- 25 -
3 SPECIFICKÉ VÝVOJOVÉ PORUCHY CHOVÁNÍ.....	- 30 -
3.1 Terminologie.....	- 30 -
3.2 Etiologie.....	- 31 -
3.3 Klasifikace	- 32 -
3.3.1 MKN-10.....	- 32 -
3.3.2 DSM-5	- 33 -
3.4 Projevy	- 34 -
4 AVK JAKO PROSTŘEDEK PŘI REEDUKACI PORUCH CHOVÁNÍ.....	- 36 -
4.1 Výhody koně.....	- 36 -
4.2 Vliv AVK na jednotlivé faktory	- 37 -
4.3 Základní metody AVK.....	- 39 -
4.4 Horsemanship	- 40 -
4.5 Techniky AVK.....	- 41 -
4.6 Vliv AVK na poruchy chování a specifické poruchy chování	- 44 -
II VÝZKUMNÁ ČÁST.....	- 46 -
5 TEORETICKÁ VÝCHODISKA K PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	- 47 -
6 POPIS METODY.....	- 48 -
7 POPIS SOUBORU.....	- 50 -
8 VLASTNÍ ŠETŘENÍ.....	- 51 -

9 DISKUZE	- 73 -
ZÁVĚR	- 76 -
POUŽITÁ LITERATURA.....	- 77 -
PŘÍLOHA.....	- 83 -

ÚVOD

Animoterapie, čili zooterapie, se u nás těší čím dál větší oblibě. Hiporehabilitace jako součást animoterapie je vedle canisterapie nejrozšířenější formou terapie u nás. Kůň je zvíře, ke kterému se v dnešní době znovu vracíme. Není divu, jelikož se ne nadarmo říká, že nejkrásnější pohled na svět je z koňského hřbetu.

Kůň, toto krásné, inteligentní a velké zvíře nás uhranulo už od dětství. Většina „koňáků“ říká, že buď si jej naprosto zamilujete, nebo vás naopak vůbec nezaujme, ale nic mezitím neexistuje. Kůň je na rozdíl od psa velké zvíře, ze kterého máte respekt. I proto si myslíme, že se tak hodí pro děti a mládež s poruchami chování. Je to někdo, kdo jim ukáže, že ne všechno je zadarmo a ne všechno se dá vydobýt nějakou formou násilí. Na druhou stranu je to někdo, koho nezajímá, jak vypadáte, odkud pocházíte a jak se učíte, ale je to někdo, kdo se vám za svou lásku odvděčí. Učí děti trpělivosti, pozornosti, vzájemné spolupráci, dodržování pravidel a práci, rozvíjí paměť, přispívá k fyzické aktivitě a pobytu na čerstvém vzduchu, podporuje zvyšování sebevědomí a sebeuvědomování a v neposlední řadě koriguje negativní chování.

Problematika poruch chování je v současnosti stále více diskutovaným tématem a nabývá na své aktuálnosti. Začíná jí být v porovnání s minulostí věnováno větší spektrum pozornosti, ať už odborné či laické, což je možná způsobeno vlivem větší medializace. Stále více se objevuje toto téma, jak v souvislosti se špatnou či nedostatečnou výchovou, tak i v diskuzích na téma vlivu násilí v televizích a počítačových hrách. Co se týče školního prostředí, je toto téma snad ještě více aktuální. Ve školské legislativě sice nenajdeme pojem žák s poruchami chování, ale je zde uvedený žák se specifickou vývojovou poruchou chování. V období povinné školní docházky či v době dospívání mohou u dětí a mladistvých nastat problémy, kdy nebudou plně schopni efektivního postupu při jejich řešení. Může jít o nedostatek zkušeností a schopností v řešení sociálních konfliktů či problémových situací nebo o nedostatečné sebeovládání. Takové okolnosti mohou samozřejmě negativně ovlivňovat nejen jedince, ale i kolektiv, například vytvářením nepříjemného prostředí konfliktním jednáním. To je bezesporu problém, o jehož odstranění mají největší zájem rodiče a pedagogové. Ale co když se nejedná o ojedinělou situaci? Jestliže dojdeme k závěru, že se jedná o trvalé chování mimo rámec běžného sociálního přístupu, pak se objeví automaticky kladená otázka: „Jakým způsobem

danou situaci řešit?“ Odpovědí může být hned několik. A jednou z nich je i hiporehabilitace.

Jako téma diplomové práce jsme si problematiku hiporehabilitace u dětí či mladistvých s poruchami chování vybrali ze dvou hlavních důvodů. Prvním důvodem je stále více narůstající pozornost věnovaná problematice poruch chování a otázce řešení a prevence nežádoucích sociálních situací. Druhým důvodem je osobní vztah ke koním a studijní zájem o danou problematiku, vzhledem k tomu, že jednou z našich specializací je etopedie.

Záměrem naší práce je podat ucelenější pohled na propojenost poruch chování a hiporehabilitace. Teoretická část bude rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole se zaměříme obecně na hiporehabilitaci, její historii, rozdělení a na výběr vhodného koně. Ve druhé kapitole si vymezíme základní pojmy týkající se poruch chování. Ve třetí kapitole si připomeneme, že součástí poruch chování bývá velmi často i specifická porucha chování, jíž jsme věnovali samostatnou kapitolu. Na závěr teoretické části se budeme věnovat tomu nejhlavnějšímu, a to jakým způsobem dochází k reedukaci poruch chování.

Výzkumná část bude realizována formou šesti kazuistik chlapců navštěvujících občanské sdružení Ryzáček. Sběr dat bude uskutečňován metodou pozorování chlapců a rozhovorů s chlapci, jejich vychovatelem, učitelkou a instruktorkou Ryzáčku. Klademe si za cíl vyzkoumat projevy hiporehabilitace na psychickém stavu a sociálních dovednostech jednotlivce s poruchou chování.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 HIPOREHABILITACE

Tato kapitola vymezuje obecně pojem hiporehabilitace, její historii, odborné organizace zabývající se hiporehabilitací, rozdělení hiporehabilitace, výběr vhodného koně, indikace a kontraindikace.

Hiporehabilitace je rehabilitační metoda, patří do ucelené rehabilitace a je jednou z nejrozšířenějších forem animoterapie.

Název pochází z řeckého hippos (= kůň) a latinského rehabilitatio (= soubor opatření směřujících k opětovnému nabytí schopností ztracených nemocí nebo úrazem) (Plevová, 1994).

Dle definice Světové zdravotnické organizace z r. 1963 pojem rehabilitace znamená včasné, plynulé a koordinované úsilí o co nejrychlejší a co nejširší zapojení občanů se zdravotním postižením do všech obvyklých aktivit života společnosti s využitím léčebných, sociálních, pedagogických a pracovních prostředků (Votava, 2003).

Pojem ucelená rehabilitace je překladem anglického termínu comprehensive rehabilitation. V rehabilitaci znamená ucelenost, hlavně včasnost a návaznost, jejích jednotlivých složek (léčebné, sociální, pedagogické a pracovní) a také všestrannost (Neubauerová, Javorská, Neubauer, 2011).

1.1 Hiporehabilitace jako součást animoterapie

Animoterapie, neboli zooterapie (můžeme charakterizovat jako zvířaty podporovaná terapie), je souhrnným pojmenováním pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využívání vzájemného pozitivního působení při kontaktu mezi člověkem a zvířetem (Freeman in Velemínský, 2007).

Definice tohoto oboru není jednoduchá a výklad mnoha pojmů je mnohdy nejednoznačný. Jde o nový obor, ve kterém jsou činnosti se zvířaty využívány při práci s cílenými klienty se zdravotním znevýhodněním, psychickým nebo fyzickým postižením. Jedná se tedy o aktivity zlepšující a v mnoha případech i umožňující správný psychosomatický vývoj. Zvířata se v těchto souvislostech dají využít, jak v oblasti fyzické

kondice, tak v oblasti psychické kondice. Animoterapie tak nachází uplatnění ve všech věkových kategoriích od dětí přes mládež, dospělé osoby až po seniory (Svobodová a kol., 2010).

Terapeutický význam zvířat při léčení nemocí mnohdy někteří léčitelé přeceňují, jiní naopak zavrhnou, proto je na místě rozumný a uvážlivý přístup. Příroda nás neustále inspiruje a je naší nejlepší učitelkou a lékařem. Lidé jsou součástí přírody a je třeba si to neustále připomínat (Nerandžič, 2006).

Lidé a zvířata spolu vytvářejí vztah téměř odjakživa. Nejprve se jednalo o existenční závislost lidí na zvířatech, ale později se situace změnila a zvířata se stala pro člověka nepostradatelným prvkem, ať už jako zdroj potravy, užitku, ochránců obydlí, až po věrné společníky a kooterapeuty (Karásková, Dohnal, 2011).

Animoterapii můžeme nejjednodušeji rozdělit podle zvířecího druhu. Dělíme ji na canisterapii (terapie za pomoci psa), felinoterapii (terapie za pomoci kočky), hiporehabilitaci (terapie za pomoci koně), delfinoterapii, lamaterapii, insektoterapii (terapie za pomoci hmyzu) a ornitoterapii (terapie za pomoci ptáků). Další zvířecí druhy nemají přesné označení, většinou jsou řazeny mezi další druhy zooterapie a patří mezi ně malá domácí zvířata, hospodářská zvířata, volně žijící zvířata nebo exotická zvířata v ZOO (Freeman in Velemínský, 2007).

Hiporehabilitace zaujímá v animoterapii zvláštní místo, patří k významné prožitkové terapii. Kůň, který je při ní používán, není domácím mazlíčkem, proto musí být celkový přístup a metodika podrobněji rozpracovány (Dudková in Müller, 2005). V rámci animoterapie je oborem, který má u nás pravidla nejlépe propracována. Poskytuje mnoho možností od klasické rehabilitace přes citový vztah ke zvířeti až po možnost výletů, které může klientovi poskytnout (Svobodová a kol., 2010).

1.2 Historie

Hiporehabilitace je sice poměrně novou metodou, ale kořeny má prastaré. Platí o ní, že má dlouholetou historii, avšak krátké dějiny (Dudková in Müller a kol., 2005).

První nepřímé zmínky o léčebném využití koní se objevují v úvahách císaře a filozofa Marca Aurelia, jehož osobním lékařem byl Galenos z Pergamonu. Marcus Aurelius píše ve svém vrcholném díle *Hovory k sobě* z období 171-179 n. l.: „*Pokud se říká: Lékař mu přikázal jezdit na koni nebo studené koupele, nebo chodit naboso, vcelku by*

se dalo říct: vesmírný pořádek mu přikázal chorobu, zmrzačení nebo ztrátu něčeho nebo něco podobného... Přijměte tedy všechny příhody tak, jako ty léky, které předepisuje lékař... A za něco takového, jako je tvé zdraví, pokládej i uskutečňování a naplňování toho, co vesmírný pořádek uznává za dobré.“ (Hollý, Hornáček, 2005, s. 13)

Jízda na koni jako prostředek k utužení zdraví a k jeho nápravě. Má dlouhou tradici už od dob renesance. Již v 16. století Hieronymus Mercurialis v knize *De Arte Gymnastica* uvádí, že učitelé gymnastiky využívají pod vedením lékaře jízdu na koni k udržení a znovuzískání zdraví a k vypracování správného držení těla. V 17. století Thomas Sydeham předepisuje ježdění na koni jako dietetikum nejen při dně, ale i při jiných četných utrpeních (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

Z 18. století pocházejí bohaté literární záznamy o léčebném využití koně. Maxmilian Stoll a osobní lékař Marie Terezie doporučovali jízdu na koni u lidí trpících duševní poruchou. První sportovně medicínská učebnice *Medicina Gymnastica* (z roku 1775) označuje jízdu na koni za nejdůležitější gymnastické cvičení, které působí jak na tělo, tak i na ducha. V roce 1782 vydává J.C. Tissota knihu *Léčebná a chirurgická gymnastika, neboli výzkum o užtku pohybu*. Poprvé se zde uvádí, že nejdůležitější chod pro terapii je krok, což platí dodnes. V tomto období Samuel Teodor vidí jako první léčebné působení koně v trojrozměrném pohybu hřbetu, což je uznáváno dodnes. V České republice jsou uváděny počátky hiporehabilitace kolem roku 1880 (Vízdalová in Velemínský, 2007).

Začátkem 20. století se objevují práce, ve kterých je hodnocena jízda na koni jako léčivý prostředek u četných onemocnění, doporučuje se jako „relaxans“ při neklidném životě a vyčerpávající práci (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

K jízdě na koni měl aktivní postoj i první československý prezident T. G. Masaryk, který jezdil na koni ještě ve věku osmdesáti let. Svůj pozitivní postoj projevil výrokem, který zaznamenal Karel Čapek v *Hovorech s TGM*:

„Proč rád jezdím na koni?- protože je to nejrychlejší tělocvik. To se cvičí najednou celé tělo, ruce, nohy, plíce, srdce- jen to zkuste!“ (Hollý, Hornáček, 2005, s. 15)

Po první světové válce se koně cíleně používali k rehabilitaci válečných invalidů. V letech 1950-1960 se začala hipoterapie používat k rehabilitaci pacientů po dětské obrně (Vízdalová in Velemínský, 2007).

1.3 Odborné organizace zabývající se hiporehabilitací

Od počátku 60. let 20. století, kdy se začala hipoterapie a jezdeckví pro lidi s postižením amatérsky rozvíjet, začaly vznikat organizace a společnosti zabývající se léčebným ježděním na koni (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

North American Riding for the Handicapped Association (NARHA) [Asociace jízdy na koni pro lidi s postižením v Severní Americe]

Národní terapeutická organizace, která zprostředkovává jízdu na koni lidem s postižením ve Spojených státech. Je to investigativní, poradenská, tréninková a regulační organizace, která pomáhá zajišťovat bezpečnost nastavováním standardů pro úspěšné jezdecké programy pro lidi s postižením. Je to členská organizace, která zároveň nabízí pojištění pro své partnerské skupiny (Engel, Galloway, Bull, 2003).

Riding for the Disabled Association (RDA) [Asociace ježdění na koni pro lidi s postižením]

Organizace byla založena ve Velké Británii. Předmětem Asociace je poskytování příležitostí jízdy na koni lidem s postižením tak, aby mohli z cvičení vytěžit výhody pro jejich všeobecnou zdravotní stránku. Asociace stanovuje standardy, pomáhá utvářet skupiny a poskytuje tréninková sezení a setkání. Na celém světě je spousta členských organizací, které jsou zaměřeny na jízdu na koni pro lidi s postižením. Tyto organizace jsou součástí RDA (Engel, Galloway, Bull, 2003).

The Federation Riding for the Disabled International (FRDI)

Mezinárodní federace jezdeckví pro lidi s postižením byla oficiálně registrována v Belgii jako nezisková organizace v r. 1991. Byla utvořena v letech 1974 a 1976 během mezinárodního kongresu zabývajícího se terapií jezdeckvím. Cílem této organizace je sponzorství mezinárodního kongresu, zajistit budoucnost vědeckého zkoumání a komunikace po celém světě (Engel, Galloway, Bull, 2003).

*„V roce 2012 došlo k přejmenování FRDI na **Federation of Horses in Education and Therapy International**, zkratka **HETI**.“ (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012 str. 15)*

Česká hiporehabilitační společnost (ČHS)

ČHS byla založena v roce 1991 a je přidruženým členem HETI. Společnost dnes sídlí v areálu Psychiatrické léčebny Bohnice v Praze. Posláním ČHS je rozvoj, propagace a zkvalitňování metodiky hiporehabilitace (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

1.4 Rozdělení hiporehabilitace

Hiporehabilitace je jednou z komplexních terapií využívanou při každém druhu a stupni postižení. Komplexní proto, že je zároveň fyzioterapií, psychoterapií i socioterapií. Právě proto má tak široké využití jak u tělesně postižených, tak u klientů s psychickými problémy, poruchami chování nebo drogově závislých. Kůň totiž není jen jakýmsi strojem, dávajícím impulzy bezvládnému tělu nebo blahodárně působícím na spastické svaly, ale také kamarádem a prostředníkem mezi klientem a jeho terapeutem (Dudková in Müller a kol., 2005).

Hiporehabilitace jako zastřešující pojem pro aktivity spojené s využitím koní se dělí na části:

- **Hipoterapie (HT)**
- **Aktivity s využitím koní (AVK)**
- **Psychoterapie pomocí koní (PPK)**
- **Parajezdectví** (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012)

1.4.1 Hipoterapie (HT)

Hipoterapie (dále jen HT) lze definovat mnoha způsoby, avšak zásadní je, že jde vždy o využití pohybu krokem kráčejícího koně k léčebným účelům. Pohybující se kůň vytváří pohyblivou balanční plochu v trojdimenzionálním pohybu, a tak je HT možné zařadit mezi propioceptivně neuromuskulárně facilitační metody. HT silně zapojuje také psychickou stránku (Kopecká, 2008). HT využívá tělesné teploty koně, což je jeden z nejvýznamnějších relaxačních faktorů pro ztuhlé svalstvo u tělesně postižených. Ruku v ruce jde uvolnění svalů s uvolněním duševním, což se využívá k ovlivnění psychiky. U HT se maximálně využívá vše, co kůň nabízí, tzn. pohyb, kontakt, emoce, prostor. Jde o individuální terapii (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012). S HT je možné začít již po třetím roce věku dítěte (Valenta, et al., 2009).

Při HT se uplatňuje aktivní a pasivní způsob léčby. Pasivní způsob spočívá v tom, že pacient sedí na koni, který jde krokem, svalstvo klienta se stále rytmicky napíná a uvolňuje, zároveň se cvičí udržení rovnováhy. Dochází zde ke koordinaci motorických funkcí, klient se aktivně přizpůsobuje pohybům koně. Při aktivním způsobu klient provádí cviky na koni, přičemž vykonává pohybovou aktivitu. Klade se důraz na uvolňovací, protahovací, silové cviky a dochází k upevňování jistoty v sedle. Obě formy se navzájem prolínají (Plevová, 1994).

Dle Hornáčka (2010) jsou indikace v oblasti:

- **neurologie** (např. stavy podmíněné poškozením CNS, DMO, myopatie, apod.)
- **ortopedie** (především skoliózy, vadné držení těla, posttraumatické stavy a stavy po operačních zákrocích, apod.)
- **interní medicína** (např. třetí stádium rehabilitace infarktu myokardu, juvenilní hypertenze, vrozené srdeční vady, apod.)
- **gynekologie** (např. slabost pánevního dna, funkční sterilita, apod.)

Obvyklá délka terapeutické jednotky k vyvolání pozitivního efektu HT se v literatuře uvádí 30 - 40 minut po dobu 2- 3 měsíců s intenzitou 2-3x týdně (Pipeková, Vítková, 2001).

V českém jazyce neexistuje zvláštní pojmenování metody využití zvířete jako léčebného prostředku, proto se používá označení přejaté z anglosaské terminologie, tedy léčení za pomoci koní. V rámci České hiporehabilitační společnosti se dlouho používal termín léčebné pedagogické a psychologické ježdění (LPPJ). Jelikož je toto pojmenování již nevyhovující, rozdělily se činnosti podle využití koní v různých oblastech působení člověka na dvě oblasti:

- **aktivity s využitím koní (AVK)** – působení v oblasti pedagogiky a v sociálních službách,
- **psychoterapie pomocí koní (PPK)** – metoda psychoterapie (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

K rozdělení LPPJ na AVK a PPK došlo, protože LPPJ zahrnovalo zdravotnictví i pedagogiku, což bylo neslučitelné z hlediska provádění služeb, vzdělávacího systému, garantované politiky a uznání jednotlivých metod. Prostředky AVK a PPK jsou v podstatě stejné. Záleží na úhlu pohledu a profesi toho, kdo lekci vede.¹

1.4.2 *Aktivity s využitím koní (AVK)*

Aktivity s využitím koní (dále jen AVK) je metoda, která se využívá zejména při činnostech v oblasti pedagogiky a sociální práce. Prostřednictvím této metody lze pracovat s jednotlivcem i se skupinou osob. AVK přináší pozitivní změny v chování, zvyšuje odvalu a sebedůvěru, klienti se učí správnému sebehodnocení a učí se zodpovědnosti. Pomocí AVK se odstraňují nebo alespoň zmírňují projevy některých duševních poruch, odbourává se úzkost, zmírňují agresivitu a vytvářejí chybějící citové vazby. Kontakt s koněm podporuje intelektovou složku, pozornost a vyvolává pozitivní emocionální odpověď (Šperlichová, Fritscherová, 2013).

1.4.3 *Psychoterapie pomocí koní (PPK)*

Psychoterapie pomocí koní (dále jen PPK) je metoda psychoterapie, při níž se k terapii psychiatrických, psychologických nebo emocionálních poruch využívá prostředí jezdecké stáje, kontakt s koněm a vzájemná interakce s ním. Cílem terapie je odstranění nebo zmírnění projevů některých duševních poruch, ovlivnění psychiky klienta za účelem podpoření motivace, snížení nebo zcela odstranění strachu, agrese či rezignace, spolu s výukou správného sebehodnocení a sebevědomí, pomoci k vytvoření chybějících citových vazeb, korekci postojů k okolí apod. (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

Nejčastěji se AVK a PPK využívá u:

- dětí se specifickou poruchou učení nebo chování,
- dětí s poruchami chování,
- dětí s vadami řeči,
- klientů s mentální retardací,
- klientů se smyslovými vadami,
- klientů trpících poruchami příjmu potravy,

¹ Dostupné z: http://theses.cz/id/tuvd7o/diplomova_prace.pdf

- klientů s diagnózou autismu,
- klientů se závislostí na návykových látkách nebo hracích automatech,
- duševně nemocných klientů,
- klientů, kteří se špatně začleňují do společnosti, atd. (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012)

Při AVK či PPK nejde jen o samotnou jízdu na koni, ale o vše, co s živým koněm souvisí. Jejich ošetřování, čištění, krmení, místování, skládání sena a úklid kolem stáje. U někoho to může vyvolat mnohem větší efekt, než samotná jízda. Pomocí této činnosti se pacient aktivně zbavuje strachu. Motivací se pro něj stává nejen novost situace, ale i touha něco překonat (Plevová, 1994).

Délka trvání AVK a PPK

Jedna lekce AVK a PPK trvá 30 – 120 minut, při frekvenci 1-2x týdně, celkové trvání není nijak omezeno.²

1.4.4 Parajezdectví

Parajezdectví je na rozdíl od ostatních metod založeno na aktivním ovládnutí koně klientem. Klient se učí jezdit na koni s využitím speciálních pomůcek nebo změněné techniky jízdy a eventuálně se zúčastňuje sportovních soutěží (Pipeková, Vítková 2001).

Jezdeckou lekci vede cvičitel jezdecký s licenci na určitou jezdeckou disciplínu. Cvičitel by měl mít znalosti o zdravotním stavu svých klientů a přizpůsobit metodu výcviku jejich možnostem. Příprava a výběr koně, s ohledem na možnosti klienta, hraje významnou roli. Samozřejmostí jsou maximální bezpečnostní opatření. Součástí jezdeckého sportu jsou dnes disciplíny parajezdectví, paradrezura a paravoltiž (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

1.5 Vhodný kůň pro hiporehabilitaci

Zapojení koní do terapeutického procesu je dáno specifickým postavením a tradicí jezdeckými v konkrétní zemi, tradicí využívání lokálních plemen (hucul, fjord, islandský pony), a v neposlední řadě i finančními možnostmi středisek, které se hiporehabilitaci věnují. Výběr vhodného koně a požadavky na přípravu by měly vycházet ze spolupráce

² Dostupné z: www.hiporehabilitace-cr.com/co-je-hiporehabilitace/psychoterapie-pomoci-kone/

terapeuta a instruktora jezdeckví podle okruhu terapie, na kterou se kůň připravuje (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

Hiporehabilitace je pro koně náročná jak po stránce psychické, tak po stránce fyzické. Do terapie se zařazuje kůň dospělý po fyzické, ale především psychické stránce, nejlépe v jeho 5 až 6 letech. Kůň mladší 5 let by neměl být do terapie zařazen. Předpokládá se, že v pěti letech by měl kůň absolvovat základní výcvik pod sedlem i na ruce a měl by být připravován na nácvik potřebných dovedností, jako přivedení a klidné stání u rampy, pohyby jezdce po celém hřbetu a dotyky po celém těle včetně jeho slabin. Měl by být také seznámen s invalidním vozíkem, s pohybem osob na berlích, neměl by se lekat létajících předmětů a ostrých hlasitých zvuků. Aby si postupně osvojil potřebné návyky, může být takový kůň ve výcviku do terapie krátce zařazen vedle staršího, zkušeného koně. Z hlediska bezpečnosti se využívají pouze valaši a klisny (Casková, 2011).

Neexistuje plemeno koní záměrně vyšlechtěné pro využití v hiporehabilitaci. Při výběru koně převažuje hledisko individuálních vlastností koně. Další podmínkou je nabídka plemen dané země. Jsou země, kde je přesně definován vhodný kůň na hipoterapii, např. ve Švýcarsku islandský pony, v Anglii jezdeckí poníci, v USA westernová plemena, v Německu, Rakousku a Itálii to jsou teplokrevní koně. V České republice je nejčastějším plemenem využívaným v hiporehabilitaci Český teplokrevník (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

Je ale třeba brát ohled na to, že i ten nejspolehlivější kůň může být unaven nebo mít nějaký zdravotní problém, kvůli kterému by mohl selhat. Pokud se u koně projevuje během hiporehabilitace změna chování (extrémní únava, odmítání poslušnosti, nervozita, atd.), musí být okamžitě z terapie vyřazen (Dudková in Müller, 2005).

Nejčastějším důvodem pro vyřazení koně jsou bolesti hřbetu. Kůň se brání přijetí neadekvátní zátěže, kterou představuje klient, často neschopný zaujmout korektní polohu na hřbetu. Kůň je zprvu neklidný, později se brání nasedání klienta, ustupuje od rampy, pohazuje hlavou. Podobně reaguje na zvýšenou psychickou zátěž. Stává se neklidný, nervózní, obtížně se vodí, začne být nespolehlivý. I u koní existuje tzv. syndrom vyhoření, kdy se koně stali zcela apatickými a před terapií dávali najevo neochotu jít pracovat. Po fyzické stránce můžou být v pořádku, ale pro apatii musí být (alespoň na čas) vyřazení z provozu (Casková, 2004).

1.6 Indikace a kontraindikace

Hiporehabilitace je diagnosticko-léčebná metoda, která člověka ovlivňuje komplexně. Její holistické léčebné působení současně na tělesnou, mentální, sociální a předpokládanou energoinformační oblast jedince je podmíněné různorodým a bohatým spektrem působících faktorů. To umožňuje uplatnění přirozeného přístupu neléčit pouze nemoc, ale celého člověka (Hornáček a kol., 2010).

Před několika desítkami let, když byla hiporehabilitace v dnešním slova smyslu v plenkách, byly kontraindikace definovány na několika stranách. Kontraindikace v hiporehabilitaci však nejsou dogmata, je to vyvíjející se systém. V posledních letech se indikační možnosti neustále rozšiřují a naopak kontraindikace se stále více redukuje (Hollý, Hornáček, 2005).

Podle Hornáčka (2010) léčba pomocí koně zahrnuje velmi široké spektrum rozličných medicínských i nemedicínských oborů. Z hlediska dodržování zásady především neškodit, je třeba dodržovat minimálně 3 základní zásady:

1. Dodržování odbornosti při indikování a vykonávání dané formy hiporehabilitace.

- HT indikuje a je za ni odpovědný lékař- fyziatr, nejlépe s kurzem hipoterapie. Dále fyzioterapeut s kurzem hipoterapie, který musí mít přehled o kontraindikacích a zároveň odpovídá za výkon hipoterapie.
- AVK a PPK vykonává a je za ni odpovědný psychiatr, psycholog, psychoterapeut, speciální nebo sociální pedagog, a to po absolvování hiporehabilitačního kurzu.
- Parajezdectví vede a zodpovídá za ně trenér-hipolog v úzké spolupráci s odborníky specializovanými na sportovcovo postižení (fyziatr, psycholog, atd.).

2. Absolvování těchto odborníků speciálního kurzu pro hiporehabilitaci.

3. Potřeba úzké spolupráce mezi jednotlivými odborníky v průběhu celého léčebného procesu.

Indikační spektrum a okruh kontraindikací je velmi široký, proto nelze vyjmenovat všechny onemocnění, postižení nebo poruchy, které by mohla hiporehabilitace zlepšit nebo léčit (Hollý, Hornáček, 2005).

- **indikace** – viz HT, AVK a PPK

➤ **kontraindikace dle Hornáčka (2010):**

- nepřekonatelný strach z koně a jízdy na něm,
- alergie na srst, hřívu nebo prostředí, v němž se hiporehabilitace odehrává,
- klienti, kteří s hiporehabilitací nesouhlasí,
- nekvalifikovaný terapeutický tým,
- klienti s akutním, život ohrožujícím onemocněním,
- klienti s horečnatým, nádorovým a celkově zánětlivým onemocněním v akutní fázi,
- klienti, kteří byli v době 7- 10 dní před hiporehabilitací vakcinováni,
- klienti, kterým první hiporehabilitace přivodila zhoršení základního nebo vedlejšího onemocnění.

2 PORUCHY CHOVÁNÍ

Tato kapitola pojednává o terminologii poruch chování, etiologii, různorodé klasifikaci a v neposlední řadě se věnuje nejčastějším projevům poruch chování.

2.1 Terminologie

Od 60. – 70. let 20. století vznikla spousta definic, které více či méně odpovídaly potřebám a zájmům jejich autorů v profesním smyslu. Široká škála definic poruch chování a emocí je obrazem různého pojetí problematiky, která je s tímto jevem lidského bytí spojena (Vojtová, 2013).

Pod pojmem poruchy chování se většinou rozumí negativní odchylky v chování některých osob od normy³, kterou běžně hodnotí a očekává většinová společnost. Proto se nikdy nemůže hodnotit chování jedince bez sociálního kontextu (Pokorná, 1992).

Vágnerová (2012, str. 779) charakterizuje: *„Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, event. na úrovni svých rozumových schopností.“*

Stručný psychologický slovník (Hartl, Hartlová, 2000) říká, že důvodem pro stanovení této diagnózy není pouhé dětské rošťáctví nebo adolescentní vzdorovitost, ani ojedinělé výbuchy dětské zlosti či ojedinělé činy v pozdějším věku.

Paclt (2007, str. 138) definuje: *„Poruchy chování zahrnují antisociální a agresivní chování, které začíná v časném dětství nebo v dětství a přetrvává do adolescence, často i do dospělosti (poruchy osobnosti).“*

Dle Matějčka (2011) jsou poruchy chování dnes obvykle chápány jako takové jednání dětí, které by bylo posuzováno jako přestupek a patřičně trestáno, kdyby se objevilo u mladistvého či dospělé osoby. Jedná se tedy o vážnější odchylky od společenských norem, jako např. lhaní, krádeže, vloupání, záškoláctví, útěky z domova, toulání a čachrování s věcmi.

„V současné mezinárodní klasifikaci nemocí jsou poruchy chování u dětí definovány jako opakující se a trvalý (v trvání nejméně 6 měsíců) vzorec disociálního,

³ Dle Lechty (2010) je nutné „normu“ považovat za fikci, jelikož do praxe přicházejí děti s různorodými zájmy, potřebami a předpoklady a pokud se tato různorodost považuje za „normu“, je nemožné mluvit o odchylkách od statické normy.

agresivního a vzdorovitého chování, které porušuje sociální normy a očekávání přiměřená věku dítěte.“ (Říčan, Krejčířová, 1997, str. 178)

Malá (2008) uvádí, že poruchy chování jsou jakýmsi „sběrnými koši“ a proto je velmi důležité stanovení správné diagnózy.

2.2 Etiologie

Poruchy chování a problémové chování mají často podobné projevy, avšak různé příčiny. Pro zvážení prognózy a výběr vhodných opatření je jejich poznání důležité. V praxi se obvykle připisuje rozhodující význam špatné výchově. Avšak svou roli sehrávají i genetické dispozice a význam mikropoškození mozku, stejně jako celá řada vnějších i vnitřních příčin. Etiologie poruch chování přesto není zcela objasněná (Lechta, 2010).

Četnost jednotlivých poruch chování se liší v závislosti na vývojové úrovni, přičemž většina z nich je typická jen pro určitou věkovou kategorii. Vyskytují se u 10-15% dětí a adolescentů, avšak mnohem častější jsou u chlapců a u potomků antisociálních psychopatických dospělých (Malá, 2008; srov. Vágnerová, 2005).

Dle Vágnerové (2012) mohou být příčiny vzniku poruch chování různé, obvykle se sčítá větší počet různých rizik, to znamená, že jde o multifaktoriální podmínění. Tyto faktory mohou být jak biologické, tak sociální a působí ve vzájemné interakci.

Genetická dispozice

Ke vzniku, ať už se jedná o extrémně silné či extrémně slabé projevy, dochází na bázi nadprůměrně vysoké nebo velmi nízké genové dotace. Předpokládá se, že dispozice k rozvoji poruch jsou dědičné polygenním způsobem (Vágnerová, 2012).

Poruchy chování mohou mít genetický základ, přesto zde hrají velkou roli různé faktory a v neposlední řadě také genetická výbava, která je k těmto poruchám více disponuje (Train, 2001)

Biologické znevýhodnění nemusí být jen geneticky podmíněné, ale může vzniknout i v důsledku narušení struktury či funkcí CNS, které může mít různou etiologii (např. úraz hlavy, zánětlivé onemocnění mozku, perinatální poškození, atd.) (Vágnerová, 2005).

Sociální faktory

Často jsou poruchy chování spojeny se společenskou kohezí, socioekonomickou úrovní a disharmonickým rodinným prostředím (antisociální a kriminální chování rodičů, poruchy chování rodičů, nezaměstnanost, alkoholismus v rodině, rozpad rodiny, nedostatek výchovné autority, rodina s velkým počtem členů) (Malá, 2008). V neposlední řadě jsou vyvolány chybnou výchovou rodičů (děti zavržené, trýzněné, frustrované, nebo naopak příliš rozmazlované a dusící se uprostřed přehnané péče) (Sillamy, 2001). Negativně mohou ale působit i jiné skupiny, nejčastěji jde o skupinu vrstevníků či jiné asociálně zaměřené party. Pokud však bude rodina představovat přijatelné zázemí, nebude vliv party tak velký (Vágnerová, 2012).

Úroveň inteligence

Faktor, který významnějším způsobem neovlivňuje míru pravděpodobnosti vzniku poruchového chování. Děti i mládež s narušeným chováním má v průměru nižší inteligenci, než je průměr populace, ale na druhé straně se vyskytují i jedinci s nadprůměrnými schopnostmi. Poruchové chování bývá často spojeno se školním selháním, na kterém se výrazně podílí sociokulturní zanedbanost a celková konstelace zátěžových faktorů (Vágnerová, 2005).

Paclt (2007, str. 139) dále uvádí, že je nutné respektovat dvě vývojové větve poruch chování. *„V prvním případě jsou to poruchy chování přítomné primárně, a to buď samostatně, nebo současně s ADHD resp. hyperkinetickou poruchou. V druhém případě se poruchy chování objevují až v průběhu dětství, nejčastěji v období prepuberty nebo puberty.“*

2.3 Klasifikace poruch chování

Poruchy chování lze rozlišovat podle jejich závažnosti, míry kontinuity či charakteru poruchového chování (Vágnerová, 2012). Stejně jako se liší definice, tak i klasifikace není jednoznačná.

2.3.1 MKN- 10

Poruchy chování je možno rozlišit podle toho, zda se projevují všude nebo pouze v určitém prostředí (Vágnerová, 2012). Z tohoto hlediska Mezinárodní klasifikace nemocí (2000) vymezuje následující:

➤ **F91.0 Porucha chování ve vztahu k rodině**

Do této kategorie je zařazeno disociální nebo agresivní chování, které se vztahuje pouze k domovu či rodině (např. krádeže peněz či majetku z domu nebo úmyslné ničení věcí).

➤ **F91.1 Nesocializovaná porucha chování**

Tento typ poruchy je charakteristický trvalým disociálním nebo agresivním chováním s výrazným rozsáhlým narušením vztahů jedince k ostatním dětem (např. tyranizování slabších, neposlušnost, vydírání, časté rvačky, atd.).

➤ **F91.2 Socializovaná porucha chování**

Do této kategorie patří poruchy chování, zahrnující trvalé disociální nebo agresivní chování, které se vyskytuje u jedinců, obvykle dobře zapojených do skupiny svých vrstevníků (např. skupinová delikvence, záškoláctví, atd.).

➤ **F91.3 Porucha opozičního vzdoru**

Tento typ poruchy je charakteristický pro věkovou kategorii do 9 či 10 let. Charakteristická je **přítomnost** výrazného vzdorovitého, neposlušného, provokativního a **nepřítomností** vážnějšího disociálního nebo agresivního jednání (např. negativistické, nepřátelské, rušivé chování, které je mimo rámec normálního chování pro dítě stejného věku).

Dále zde patří dvě zbytkové kategorie **F91.8 Jiné poruchy chování** a **F91.9 Porucha chování nespecifická**.

Malá (2008) rozděluje poruchy vymezené MKN-10 do dvou větších skupin dle prognózy.

➤ **Poruchy se špatnou prognózou**

Jsou trvalé a nepřetržité, přičemž kontinuita poruchy jde od poruch chování v předškolním věku, přes disharmonický vývoj osobnosti s nesocializovanou poruchou chování v adolescenci až po disociální psychopatii v dospělosti. Patří sem **nesocializovaná porucha chování a porucha opozičního vzdoru**.

➤ **Poruchy s lepší prognózou**

Jsou buď reakcí na určité prostředí, např. rodinu, nebo vznikají při skupinových aktivitách. Patří sem **porucha chování ve vztahu k rodině a socializovaná porucha chování**.

2.3.2 Psychologická klasifikace

V závislosti na charakteru poruch lze třídit poruchy chování na **neagresivní** (lhaní, záškoláctví, útěky a toulání) a **agresivní** (šikana, vandalismus, rvačky a jiné násilnosti), které porušují a omezují ve větší míře práva jiných lidí, jsou tedy závažnější (Vágnerová, 2005). Pro agresivní poruchy je charakteristický neutrální, lhostejný emocionální prožitek k pocitům oběti, případně i pocit uspokojení z agresivního jednání (Vašutová, 2005). Mezi oběma typy není přesná hranice, různým způsobem se mohou kombinovat (Vágnerová, 2012).

2.3.3 Sociální klasifikace

Dle Vojtové (2013) je skupina nazvaná podle kritéria, které je pro třídění poruch emocí a chování rozhodující. Vychází přitom z původní Sovákovy klasifikace poruch chování. Tato klasifikace se zaměřuje na charakter konfliktu se sociálním prostředím, ve kterém jedinec žije.

➤ Porucha chování se sociálním základem

Je taková porucha chování, která se projevuje nebo je důsledkem narušení výchovného procesu nebo širších sociálních vztahů. Bývá označována také jako disociální chování. Problémy se často váží na mikroprostředí dítěte a souvisí s jeho vývojovým obdobím. Změny se dají zvládnout přiměřenými pedagogickými postupy.

➤ Asociální porucha chování

Má výrazný dopad na sociální vztahy jedince. Chování neodpovídá mravním hodnotám společnosti, nedosahuje však úrovně ničení společenských hodnot. Bývá spojena se starším školním věkem.

➤ Porucha chování antisociálního rázu, delikvence

Označuje chování, kterým dítě porušuje právní normy společnosti, ve které žije. Pro poruchu je charakteristická největší míra společenské nebezpečnosti a nejvyšší stupeň narušenosti chování. Je trestně stíhatelné a vykazuje se notnou mírou recidivy. V odborné speciálně pedagogické literatuře se užívá termín dětská delikvence (děti do 15 let) a juvenilní delikvence (mladiství 15-18 let).

2.4 Jednotlivé typy poruch chování

Záškoláctví

Bývá spojeno s negativním postojem ke škole, s nepřijetím normy pozitivní hodnoty vzdělání, ale může být i reakcí na špatný prospěch nebo šikanu. Záškoláctví vyplývající

ze školní fobie nebo vyvolané strachem z šikany není porucha chování (Vágnerová, 2005). Příčina záškoláctví může být i v odlišném socializačním vývoji, kdy dítě neakceptuje povinnost chodit do školy, což je v naší společnosti normou. Pokud pro rodinu nebo etnickou skupinu nepředstavuje školní docházka normu, nebývá dítě za záškoláctví rodiči trestáno (Vašutová, 2005).

Typologie záškoláctví dle Kyriacou (2005):

- **Pravé záškoláctví**

Žák do školy nechodí, přestože si rodiče myslí, že do školy chodí.

- **Záškoláctví s vědomím rodičů**

Žák do školy nechodí, přestože jsou o tom rodiče informováni. Žák např. pomáhá rodičům s prací.

- **Záškoláctví s klamáním rodičů**

Žák přesvědčí rodiče, že je mu špatně, i když se ve skutečnosti cítí dobře. Rodič mu pak napíše omluvenku.

- **Útěky ze školy**

Žák do školy přijde, nechá si zapsat přítomnost a pak během dne odejde.

- **Odmítání školy**

Žák má z nějakého důvodu ze školy strach (např. těžké učivo, šikana, deprese) a rodiče nejsou schopni přesvědčit jej o opaku.

Lhaní

Lhaní lze chápat jako jeden ze způsobů úniku z osobně nepříjemné situace, kterou dítě nedovede jinak vyřešit (Vágnerová, 2012). Jde tedy o záměrný podvod. Jsou ovšem i hraniční stavy, které souvisejí s fantazií a s obrannými mechanismy, kdy nemusí být rozhodující jejich záměrnost a uvědomělost. Dětské lži často ukazují na existenci dalších

obtíží a poruch (Vašutová, 2005). Lež v pravém slova smyslu se objevuje mezi čtvrtým až pátým rokem věku. Předtím lze hovořit o určitých formách klamání, např. „bolí mě hlavička“= nechci jít do školky (Novák, 2014). Při hodnocení dětského lhaní je významným kritériem **frekvence** (tj. jak často dítě lže, výběr osob, jimž lže, specifická situací, v nichž lže) a obzvláště **účel**, který dítě ke lhaní vedl (Vágnerová, 2012).

Vágnerová (2012) dělí lhaní:

- **Pravá lež**

Dítě ví, že nemluví pravdu, jde o obranný mechanismus. Dítě se potřebuje vyhnout potížím nebo získat nějakou výhodu. Již ve školním věku jsou děti schopné rozlišit, co je pravda a zároveň vědí, že lhát se nemá.

- **Báživá lež**

Uspokojuje alespoň na symbolické úrovni ty potřeby, které aktuálně nelze jiným způsobem uspokojit. Nejde v tomto případě o poruchu chování.

- **Patologická lhavost**

Sklon ke lžím se může stát trvalým rysem. Pro tyto jedince je typická tendence řešit problémy lhaním a podváděním.

Vašutová (2005) má následující dělení:

- **Instrumentální lež**

Snaha oklamat jinou osobu s cílem zabránit prozrazení vlastní viny, získat odměnu či někomu uškodit.

- **Neinstrumentální lež, nutkavé lhaní**

Dítě si je vědomo, že lže, ale ani jemu není jasný motiv tohoto počínání. Přitom lže stále, aniž by z toho mělo okamžitý nebo dlouhodobý prospěch.

- **Prosociální lež**

V pozadí je pozitivní motiv, například snaha nedotknout se citů někoho jiného.

- **Báživá lhavost**

Dítě obvykle nedokáže odlišit fantazii od reality. U malých dětí je tento stav normální. Jestliže přetrvává ještě do čtvrté třídy, hovoříme o poruše.

Krádeže

Krádeže jsou definovány jako záměrné jednání s předpokladem takového stupně rozumové vyspělosti dítěte, kdy je schopno pochopit vlastnictví a normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem (Vašutová, 2005; srov. Vágnerová, 2005). Zpravidla jde o nezvladatelnou dětskou touhu vlastnit něco, co má druhý. Po takovém jednání obvykle následují obranné lži formou zapírání, svádění viny na druhého nebo vymýšlení (Matějček, 2011).

Motivace a cíl pro krádež jsou podle Vágnerové (2012) následující:

- Dítě krade pro sebe

Základem je potřeba získat něco, čeho nelze dosáhnout jiným, přijatelným způsobem. Někdy krade dítě proto, že se jiným způsobům nenaučilo.

- Dítě krade pro druhé

Příčinou bývá neuspokojení potřeby být akceptován a dosáhnout mezi vrstevníky vyšší prestiže. Tímto způsobem si získává kamarády. Dítě může být ke krádežím i přinuceno, např. šikanou.

- Dítě krade, aby demonstrovalo své kompetence

Cílem není materiální zisk, ale jde o projev konformity k vrstevnické skupině a o potřebu dosáhnout v této skupině přijatelnou sociální prestiž. Dítě krade, aby se vyrovnalo ostatním a potvrdilo tak, že to dokáže také.

- Dítě či mladiství krade s partou nebo pro partu

Krádeže jsou dány normami party, jsou hodnoceny jako žádoucí, nebo mohou dokonce být i povinnou aktivitou. Odmítnutí by bylo hodnoceno jako přestupek. Nejde jen o občasné porušení běžných norem, ale jde o jejich úplné odmítnutí. Asociální chování se upevňuje jako norma.

Útěky

Můžeme rozdělit na **impulzivní** a **chronické** útěky. **Impulzivní** útěky jsou obvykle zkratkovité reakce na nezvladatelnou situaci doma či ve škole. Útek je signálem zoufalství nebo varováním, přičemž se dítě obvykle chce vrátit domů. **Chronické** útěky jsou naproti tomu opakované, často plánované, vyplývající obvykle z dlouhodobých problémů.

Jde většinou o děti, které pocházejí z narušených a dysfunkčních rodin. Takové děti se zpravidla nechtějí vrátit (Vágnerová, 2012).

Toulání

Charakteristické je dlouhotrvající opuštění domova, které zpravidla navazuje na útěky. Je výrazem nedostatečné citové vazby dítěte k lidem a k zázemí. Toulání se zvyšuje s věkem, jelikož mladší děti by se o sebe nedokázaly postarat. Bývá často spojováno s dalšími variantami poruchového chování, jako např. s krádežemi, prostitucí a užívání návykových látek. U mladistvých je zvýšené riziko, že se pro ně toulavý způsob života stane návykem (Vágnerová, 2012).

Užívání návykových látek

Dospívání, během něhož jedinec vrůstá do společnosti, dnes probíhá formou hledání, nezávazného experimentování a pohybování se v méně formálních skupinách, které se rychle sdružují, ale i mění. Tyto skupiny často užívají drogy pro své zkoumání a rituály a mladistvý snadno přijme drogu jako symbol společenství a aktuální naladění se na ni (Frouzová in Kalina, 2003).

Závislost na hracích automatech a počítačích

Jen jisté procento dětí či mladistvých se stane na hře závislé. Závislost se projevuje těžko ovládnutelnou touhou ke hře a převažujícími myšlenkami na hru. Hraní na počítačích obecně způsobuje odsunutí dítěte ze společenského kontaktu s druhými lidmi. Při hře na automatech se objevují potíže s nedostatkem peněz, které si musí půjčit. Peníze však nedokáže vrátit, proto lže a často taková situace vede až ke krádežím. Krádež však mladiství omlouvá osobně nejvyšší hodnotou, potřebou hrát a vyhrát (Vašutová, 2005).

Šikana

Za šikanu se považuje jakékoliv úmyslné a opakované ubližování jedince nebo skupiny jiným jedincům, kteří se proti tomuto jednání nemohou účinně bránit. Takové chování je oběti nepříjemné, ponižující nebo dokonce bolestivé. Šikana patří do násilných a závislostních vztahů (Kolář, 2011).

Kyberšikana je jednou z podob psychické šikany. Jde o záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních technologií, především internetu a mobilu. Od kyberšikany je potřeba rozlišovat příbuzné fenomény, jako je **cyberstalking** (opakované zasílání výhružných a zstrašujících zpráv), **cyber grooming** (zmanipulování

oběti přes internet k osobní schůzce), **child grooming** (jednání s cílem spřátelit se s dětmi za účelem sexuálního sblížení) a **happy slapping** (fyzické nebo sexuální napadení oběti, které je nahráváno a následně vyvěšeno na internet) (Kolář, 2011).

3 SPECIFICKÉ VÝVOJOVÉ PORUCHY CHOVÁNÍ

Specifické vývojové poruchy chování, hyperkinetická porucha nebo ADHD, jsou názvy dnes velmi často diagnostikované poruchy, která je velmi častou součástí poruch chování. Ve školské legislativě také nenalezneme pojem porucha chování, ale pouze vývojová porucha chování.

Vývojové poruchy jsou nazývány proto, že jedinec k nim dospívá v průběhu vývoje, objevují se jako vývojově podmíněný projev. Označení **specifické** umožňuje odlišení od nespecifických poruch, jako jsou smyslová postižení a opožděný vývoj (Vašutová, 2008).

3.1 Terminologie

Jen málokterá psychiatrická diagnóza podstoupila tolik změn názvu v čase jako hyperkinetický syndrom (Malá, 2008). První poznatky o hyperaktivních dětech lze sledovat v průběhu druhé poloviny dvacátého století. V roce 1930 byl poprvé použit termín minimální mozková dysfunkce (MBD), podle kterého se u nás používal termín malá mozková dysfunkce (MMD). Od padesátých let dvacátého století se u nás používal termín lehká mozková encefalopatie (LDE), v šedesátých letech se nahradil termínem lehká mozková dysfunkce (LMD) (Swierkoszová, 2006).

V současné době se používají nejčastěji dva termíny. První termín **hyperkinetická porucha** vychází z desáté revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) Světové zdravotnické organizace a druhý termín **ADHD** nebo **ADD** z pojetí Americké psychiatrické asociace (DSM-IV) (Jucovičová, Žáčková, 2010).

„V české terminologii se používají i označení typu hyperkinetický nebo hyperaktivní syndrom, hypokinetický nebo hypoaktivní syndrom. Častěji se můžeme setkat se zkratkou ADHD, která vychází z terminologie Americké psychiatrické asociace- jedná se o označení pro syndrom deficitu pozornosti spojený s hyperaktivitou (ADHD) anebo syndrom deficitu pozornosti bez přítomnosti hyperaktivity (ADD)“ (Jucovičová, Žáčková, 2010, str. 10).

Michalová (2007) uvádí definici psycho-bio-sociálního modelu: *„ADHD je vývojová porucha charakteristická vývojově nepřiměřeným stupněm pozornosti, hyperaktivity a impulsivity. Často se projevuje v raném dětství. Potíže jsou chronické a nelze je vysvětlit na základě neurologických, sensorických nebo motorických postižení, mentální retardace nebo závažných emočních problémů. Tyto obtíže jsou často spojené*

s neschopností dodržovat pravidla chování a provádět opakovaně po delší dobu určité pracovní výkony. Deficity jsou patrné již v časném dětství a jsou pravděpodobně chronické. S dozráváním jednotlivých struktur CNS se mohou jednotlivé deficity zmírňovat, v porovnání s jedinci běžné populace téhož věku však přetrvávají, neboť i jejich chování se vlivem dozrávání mění.“

Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize (2000, str. 247) definuje: „*Skupina poruch charakterizovaná raným začátkem, kombinací nadměrně aktivního, špatně ovládaného chování s výraznou nepozorností a neschopností trvale se soustředit na daný úkol. Tyto rysy chování se objevují ve všech situacích a jsou trvalé.*“

Poruchy chování, jež jsou na podkladě hyperaktivity a poruch pozornosti se označují jako specifické poruchy chování (Horňáková in Lechta, 2010).

3.2 Etiologie

Rozhodující poznatky o příčinách ADHD byly získány teprve v průběhu posledních patnácti let (Drtílková, 2007). Odborníci se neshodují v tom, která neurologická nebo biochemická skutečnost vyvolává hyperaktivní poruchy. Někteří autoři uvádějí, že genetické vlivy mohou být zjištěny až u poloviny případů (Pokorná, 2010). Malá (2010) předpokládá, že se na vzniku negenetických faktorů podílí asi 20- 30%.

Výskyt ADHD je výrazně častější a intenzivnější u chlapců. Převaha chlapců je nad dívkami tří až šestinásobná. Souhrnný výskyt bývá uváděn mezi 5-8% dětí (Novák, 2014).

Genetické faktory

Nejen výzkumy, ale i dlouhodobé poznatky z praxe potvrzují výskyt hyperaktivity u některého z rodičů, prarodičů nebo sourozenců. Častěji se hyperaktivita dědí po mužské linii (Jucovičová, Žáčková, 2010). Genetické studie ukázaly, že u mužů s ADHD je pětikrát vyšší pravděpodobnost, že jejich děti budou tuto poruchu mít, ve srovnání s normálními kontrolními osobami. V dnešní době se vychází z toho, že děti přicházejí na svět s různě velkou náchylností (vulnerabilitou) ke vzniku ADHD, která je geneticky „naprogramována“. Tato náchylnost rozhodující měrou přispívá k tomu, zda se porucha u dítěte utvoří (Drtílková, 2007).

Negenetické faktory

Mezi takové faktory patří perinatální komplikace a úrazy, jako například kouření a pití alkoholu v těhotenství, předčasný, protražovaný a jinak komplikovaný porod, úrazy hlavy. V poslední době se předpokládá i vliv ekologický, tzn. zvýšený dopad těžkých kovů a radioaktivity (Hort, 2008). Do jisté míry může příznaky ADHD posilovat nebo zmírňovat rodinné prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Negativně působí dysharmonické, nestabilní a nespolehlivé vztahy uvnitř rodiny, zanedbávání, neúměrné tresty, neuspořádaný režim dne a další chaotické a nepřehledné podmínky okolí. Děti reagují zhoršeným chováním na psychickou zátěž a stres, kterými mohou být například rozvod rodičů, úmrtí v rodině, stěhování, změna školy nebo jiné traumatické události (Drtílková, 2007).

Kombinace

Častá příčina vzniku hyperaktivity bývá kombinací obou výše uvedených faktorů, kdy například otec dítěte je hyperaktivní a matka měla rizikové těhotenství spojené s obtížným, protražovaným porodem (Jucovičová, Žáčková, 2010).

3.3 Klasifikace

Diagnostická kritéria pro hyperkinetickou poruchu jsou na rozdíl od kritérií pro ADHD mírnější. Ve srovnání s přísnějšími kritérii pro hyperkinetickou poruchu jsou mírnější kritéria pro ADHD příčinou uváděného vyššího počtu dětí s touto diagnózou (Drtílková, 2007). Dle Paclta (2007) se kritéria MKN-10 a DSM-IV částečně překrývají, avšak na rozdíl od diagnózy ADHD, diagnóza hyperkinetické poruchy zachycuje závažnější příznaky a také příznaky poruch chování.

3.3.1 MKN-10

Dle MKN (2000) jsou hyperkinetické poruchy skupinou poruch, charakterizované časným začátkem (obvykle v prvních pěti letech života), nedostatečnou vytrvalostí v činnostech vyžadujících poznávací schopnosti, a tendencí přebíhat od jedné činnosti ke druhé, aniž by byla jedna dokončena, spolu s dezorganizovanou, špatně regulovanou a nadměrnou aktivitou.

➤ **F90.0 Porucha aktivity a pozornosti**

Zahrnuje syndrom poruchy pozornosti nebo syndrom s hyperaktivitou, poruchu pozornosti a hyperaktivitu, přičemž vylučuje hyperkinetickou poruchu sdruženou s poruchou chování.

➤ **F90.1 Hyperkinetická porucha chování**

Musí být splněna kritéria jak pro hyperkinetickou poruchu, tak pro poruchu chování.

Dále zde patří dvě zbytkové kategorie **F90.8 Jiné hyperkinetické poruchy** a **F90.9 Hyperkinetická porucha nespécifikovaná**

3.3.2 *DSM-5*⁴

Dle kritérií uvedených v DSM-5 (2013) se některé symptomy ADHD vyskytují před věkem 12 let, některé se objevují na dvou či více místech (např. doma, ve škole; s přáteli nebo příbuznými). Je jasně prokazatelné, že symptomy zhoršují kvalitu sociálního, studentského a zaměstnaneckého fungování. Symptomy se nesmí objevit v průběhu schizofrenie nebo jiné psychotické poruchy a nelze je vysvětlit jinou mentální poruchou.

314.00 Převaha poruchy pozornosti

Kritérium je splněno, pokud není přítomna v posledních šesti měsících hyperaktivita a impulzivita.

314.01 Převaha hyperaktivity a impulzivity

Kritérium je splněno, pokud v posledních šesti měsících není přítomna porucha pozornosti.

314.01 Kombinovaný výskyt

Kritérium je splněno, pokud se v posledních šesti měsících vyskytují symptomy poruchy pozornosti, hyperaktivity i impulzivity.

Dále zde patří dvě doplňkové kategorie **314.01 Ostatní specifikované poruchy pozornosti/ poruchy hyperaktivity** a **314.01 Nespécifikované poruchy pozornosti/ poruchy hyperaktivity**.

⁴ V květnu roku 2013 byla schválena a vydána DSM-5.

3.4 Projevy

ADHD zahrnuje celou řadu příznaků jak v oblasti poznávacích schopností, tak v oblasti chování. Patří zde poruchy pozornosti, krátkodobá paměť, impulzivita, nepoddajnost a snížená psychická odolnost (Serfontein, 1999).

Porucha pozornosti

Je základním symptomem ADD i ADHD syndromu (Vágnerová, 2005). Charakteristický je problém s udržení pozornosti ve výraznější míře než u normálních dětí stejného věku a pohlaví, avšak souhrnný pojem deficit pozornosti je multidimenzionální a může se vztahovat k deficitu čilosti, vzrušivosti, výběrovosti podmětů, soustředěné pozornosti, k nedostatečnému rozsahu chápání atd. (Paclt, 2007). Pozornost může být i ulpívavá, kdy dítě ulpí na jednom podnětu a těžko se od něj odpoutá (Jucovičová, Žáčková, 2010).

Hyperaktivita

Je důležitým diferenciatně-diagnostickým symptomem, který rozlišuje syndrom ADD a ADHD (Vágnerová, 2005). Hyperaktivita bývá uváděna jako nadměrná nebo vývojově nepřiměřená úroveň motorické či hlasové aktivity (Paclt, 2007). Kvalita pohybu se může jevit nadměrně energicky a postrádající cíle. Takové děti se vrtí, kroutí, klepou prsty a strkají do svých spolužáků. Příliš často mívají malé nehody, jako například rozlití pití a nárazy kolony do objektů, stejně jako vážnější nehody, které vyústí v tělesné zranění (Wicks-Nelson, Israel, 2003). V našich podmínkách tato fyzická aktivita bývá označována jako psychomotorický neklid (Jucovičová, Žáčková, 2010). Je třeba odlišit velmi živé, temperamentní dítě od hyperaktivního jedince, to může posoudit pouze odborník na základě klinického vyšetření (Andreánska in Lechta, 2010).

Opakem hyperaktivity je **hypoaktivita**. Takové děti jsou nápadně pomalé, na všechno reagují s dlouhou latencí a i jejich emoční projevy jsou utlumené. Výkony takových dětí, zejména v časově limitovaných úkolech, jsou obvykle horší, jejich schopnosti se nemusí vůbec projevit, a tak mohou být považovány za líné a méně inteligentní (Vágnerová, 2005).

Impulzivita

Bývá popisována jako okamžitá reakce na podnět, kdy chybí fáze rozmyšlení (Jucovičová, Žáčková, 2010). Děti jednají bez rozmyšlení, bez zábran, podceňují případné

nebezpečí, nedokáží ovládnout prvotní impulz (Pešová, Šamalík, 2006). U mladistvých a adolescentů se výzkum zaměřuje na formy riskantního chování, experimentování s alkoholem, drogami, atd. (Vašutová, 2008).

Jiné příznaky

Děti s ADHD bývají zvýšeně dráždivé, snadno se nechají vyprovokovat, občas reagují agresivně, dostávají se do konfliktů s vrstevníky, nemají trvalá přátelství, často bývají v kolektivu neoblíbené. Snadno se pro něco nadchnou, zřídka jsou však ve svých zájmech a aktivitách vytrvalí a důslední (Drtílková, 2007).

Andreánska (in Lechta, 2010) upozorňuje, že ADHD se často vyskytuje společně s jinými poruchami. Jako nejčastější jsou uváděny: opoziční porucha chování (40- 70%), porucha chování (20-56%), poruchy učení (24-70%), úzkostné poruchy (10-40%), koordinační pohybové problémy (50%) atd.

4 AVK JAKO PROSTŘEDEK PŘI REEDUKACI PORUCH CHOVÁNÍ

V předchozích třech kapitolách jsme si teoreticky přiblížili co je to hiporehabilitace, poruchy chování a specifické poruchy chování. V této poslední kapitole naší teoretické části si vymežeme více praktické záležitosti, jakou jsou výhody koně oproti jiným zvířatům, jak AVK působí na tělesnou, psychickou i sociální stránku, jaké základní metody se při AVK využívají, co je to Horsemanship, jak vlastně probíhá lekce AVK a jaký dopad má AVK na děti s poruchami chování a specifickými poruchami chování.

4.1 Výhody koně

Existuje jedno staré anglické přísloví, které říká: „Pro vnitřek člověka není nic tak dobrého jako vnějšek koně.“ (Isaacson, 2011, str. 70)

Kůň je od přírody typické stádové zvíře žijící v sociálních vazbách s jasně danými pravidly, jako jsou přísné hierarchie, způsoby komunikace apod. obdobně jako člověk (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012; srov. Hermsen, 2007).

Po dítěti žádá kůň určité chování a zpětně odpovídá chováním, jaké si dítě přeje. Dochází tedy k vzájemnému ovlivňování, dítě se naučí chovat určitým způsobem a postupně dochází k ustalování tohoto naučeného. Na nevhodné chování při jízdě, ale i při ošetřování dává kůň odpověď nepříjemnými reakcemi. Tzn., pokud dítě nedbá určitých pravidel, dostane bezprostředně impuls k jejich dodržení a pozná, že úspěch prožije pouze tehdy, když je určité chování dodrženo (Plevová, 1994).

Dle Černé Rynešové (2009) je kůň ideální stimulační činitel pro pohybovou aktivitu. Dítě není příliš nuceno do tělesné aktivity, kůň jej spontánně k této aktivitě vybízí, ať už jde o nenáročné hlazení koně, jeho čištění, vodění, nebo samotnou jízdu na něm. Kontakt s koněm lze velmi dobře využít k aktivizaci kognitivních funkcí, kůň a zájem o něj přirozeně vybízí klienty k získávání nových informací pomocí různých kvízů a speciálních her, přičemž je rozvíjena paměť, pozornost, exekutivní funkce a orientace v prostoru. Kůň podporuje sociální oblast, která je zaměřena především na podporu zdravého sebevědomí a správného sebehodnocení, sebereflexi, stimulaci vůle, motivace a zájmů, formování mezilidských vztahů ve skupině, pozitivní sociální učení nápodobou a rozvoj kreativity. Přes udělování pobídek a ovládání koně lze dobře poukazovat na způsob chování a jednání v obvyklých společenských situacích. Jelikož je kůň pro členy skupiny společným zájmem,

bývají snadněji motivováni pro úpravu některých vzorců chování, které jim v běžném životě mohou činit potíže.

Při AVK se využívá interakce mezi klientem a koněm také z psychologického hlediska. Kůň se tedy používá jako zprostředkovatel emocí, jako „zrcadlo“, podle kterého člověk automaticky provádí korekci svého jednání nebo chování. Kůň má schopnost pracovat s nevědomím člověka. Člověk sice přepere člověka, ale nikdy nepřepere koně. Tyto jeho fyzické předpoklady se využívají zvláště u klientů, kteří mají problémy s osobními hranicemi nebo s navazováním jakéhokoli partnerství. Kůň dokáže jasně stanovit hranice, které musí být respektovány. Celý tento proces je velmi jemný a citlivý, a vyžaduje přítomnost terapeuta, který koriguje záležitost tak, aby nedošlo ke zranění koně ani člověka (Vosátková, 2004).

4.2 Vliv AVK na jednotlivé faktory

Léčba koněm je komplexní, působí na fyzickou, psychickou i sociální stránku objektu našeho působení.

Faktory tělesné

Přestože se jedná převážně o působení na tělesnou schránku člověka téměř mechanickými podněty, jejich účinek má i psychologický a sociální rozměr. Samotný výcvik v jízdě na koni vede primárně k zesílení celého těla pravidelným cvičením a sekundárně ke zvyšování sebevědomí a sebeuvědomění. Zlepšování fyzického fondu, celkové posilování zdraví, zlepšování koordinace pohybů, pěstování smyslu pro rytmus a propojení mezi tělesným a duševním uvolněním, to všechno přispívá k psychické pohodě (Hollý, Hornáček, 2005).

Faktory psychologické

Vedle faktorů sociálních jsou psychologické faktory doménou pedagogicko-psychologického ježdění. I z hlediska jednoduché psychologické deskripce je jisté, že už velikost koně a možnost jezdit a ovládat půl tuny těžké, silné zvíře poskytuje představu a pocit moci. Skutečnost, že kůň je vůči člověku zdrženlivý, nepodbízí se mu, není vtíravý, nevnucuje se násilně do jeho přízně a zároveň povzbuzuje jeho aktivitu. Na druhé straně reaguje obranně na neúměrné podněty, čímž je zdrojem korektivní zkušenosti bez toho, že by mohl být podezíraný ze zlého úmyslu nebo pomstychtivosti. Kůň je sám o sobě individualitou, je to citlivý tvor a odráží změny lidských emocí. Tím

zpětnou vazbou ovlivňuje a reguluje chování dítěte a jeho afektivitu. Jako emoční a sociální katalyzátor umožňuje dítěti přežít korektivní emoční zkušenost. To se pak v důsledku jednoznačné reakce koně učí přirozeným důsledkům svého chování bez toho, aby se cítilo být potrestáno nebo poníženo (Hollý, Hornáček, 2005).

Hollý a Hornáček (2005) rozdělují psychologické faktory podle jednotlivých rozměrů psychologického působení na symbol, etologie a vztah.

➤ **Symbol**

Kůň má v sobě obsažený obrovský a velmi široký symbolický význam, který se odráží v kultech, pověstech, bájích, mýtech a legendách, v symbolech a totemech, v pověrách a příslovcích, které jsou součástí našeho kulturního dědictví.

Kůň je velice rozšířeným archetypem ve folklóru i mytologii. Zastupuje onu nikoli lidskou psyché, to, co je pod-lidské, animální, a tedy nevědomě psychické. Jakožto zvířata, která nosí břemena, mají blízký vztah k archetypu matky (Valkýry nesoucí mrtvého muže do Walhaly, trojský kůň, atd.). Kůň se nachází pod člověkem a jako takový znázorňuje břicho a svět pudů, který odtud vychází. Kůň je tedy ekvivalentem matky, ale s mírným významovým rozdílem- matka představuje původ života a kůň život čistě animální, tělesný (Jung, 1997).

➤ **Etologie**

Hierarchické uspořádání lidského mozku a jeho chování umožňuje komunikační i emoční rezonanci s některými druhy zvířat. Z etologického úhlu pohledu je prostředkem AVK i PPK učení se mezidruhové komunikace. Jelikož je kůň typicky stádové zvíře a dokáže tedy dobře sociálně komunikovat, experimentálně se zjistilo, že především lidé trpící schizofrenií nebo autismem snáz navážou kontakt se zvířetem než s člověkem, a pokud s člověkem, potom spíše na nonverbální než verbální komunikaci.

Pomocí nonverbální komunikace, tzn. sdělování informací beze slov, lze mnohdy výstižněji sdělit mnoho složitých mentálních stavů. Svému okolí dávají koně na vědomí informace pomocí póz, zvuků, gest, mimik a reakcí a to jak svým druhům ve stádě, tak i lidem v jejich okolí. Podle některých názorů koně umí odhadnout mnohem lépe signály lidského těla, než lidé těla svých čtyřnohých partnerů (Duruttya, 2005).

➤ **Vztah**

Vztah, který se buduje mezi koněm a jezdcem (klientem), je velmi silný motivační činitel. První kontakt člověka s koněm je spojen s ambivalentními pocity, ať už směsí strachu a obdivu, nebo odmítání a tužby. Strach mizí postupně s narůstajícími zkušenostmi, obdiv a tužby se stupňují. Další emoce lze registrovat, když klient přechází z pasivní fáze vedení se na koni do aktivní fáze, tedy když vezme do rukou otěže a vede koně sám. Když se strach postupně přeměňuje na opatrnost, když se úzkost rozplyne a když člověk psychologicky profituje z ježdění, začíná se jeho vztah ke koni blížit pocitu, který se nazývá láska. Tento vztah je pak živnou půdou pro vysokou motivaci a představuje pouto, pomocí něhož překonává klient nepříjemnosti spojené se cvičením na koni, námahou spojenou s ježděním a odpor vůči autoritě pedagogů, terapeutů nebo cvičitelů.

Faktory sociální

„Při pedagogickém nebo psychoterapeutickém vztahu vzniká triáda pacient-terapeut- kůň, a tím sociální interakce.“ (Hollý, Hornáček, 2005, s. 145)

4.3 Základní metody AVK

Základní metody používané při AVK podle Šperlichové a Fritscherové (2013):

Metoda psychoterapeutická

Tato metoda je specifická a využívá se spíše u jedinců s psychiatrickou diagnózou, lze ji však použít i v AVK. Prostřednictvím této metody se dítě učí komunikovat se svým okolím, sdělovat své myšlenky a názory. Základním cílem této metody je navazování kontaktu mezi klientem a koněm, během něhož vzniká vztah a buduje se důvěra. U méně komunikativních jedinců lze předpokládat, že nejdříve naváží vztah se zvířetem a až po čase s terapeutem. Metoda je vhodná jak pro individuální, tak pro skupinovou terapii.

Metoda ergoterapeutická

Prostřednictvím této metody lze děti směřovat k různorodým dovednostem a rozvíjet jejich schopnosti. Zaměřuje se především na získávání pracovních návyků, jako je pravidelnost, zodpovědnost za splnění úkolu a pracovní činnosti. V AVK se tato metoda používá především ve skupinové terapii, při níž vedeme děti k tomu, aby byly schopné spolupracovat, komunikovat, rozdělovat si úkoly, dokončovat je a nést za své jednání zodpovědnost.

Metoda rehabilitační

Metoda se zaměřuje na uvědomování si polohy svého těla, učení se rovnováze, koordinaci pohybů a prožitky z pohybu. Pro některé děti (např. s ADHD) je často náročné zklidnit a uvolnit celé tělo. Jízda na koni dítě stimuluje k uvědomování si pohybů, které samo nevytváří. Během terapie mozek neustále pracuje, přijímá naprosto jiné podněty a musí se na ně soustředit.

Metoda animoterapeutická

Poměrně specifická metoda, která slouží pro klienty, kteří mají potřebu pomáhat a starat se o druhé. Díky této metodě můžeme u dětí rozvíjet potřebu pečovat a zároveň být opečovávaný nebo pracovat s emocemi. Jedná se o zážitkově orientovanou práci. Může se používat jak u individuální, tak u skupinové terapie.

4.4 Horsemanship

V českém jazyce se jako nejběžnější ekvivalent pro horsemanship vžilo užívání názvu „přirozené partnerství člověka a koně“. Jedná se o metodu, pomocí které se koně učíme ovládat prostřednictvím jemu přirozené komunikace (Vízdalová in Velemínský, 2007).

V České republice se hiporehabilitace stala nositelkou trendu, kde se při přípravě koně preferuje metody horsemanshipu. Základem je uvědomění si, že kůň je osobnost na čtyřech nohách, která myslí zcela jinak než člověk. Vytvoření opravdového přirozeného partnerství mezi člověkem a koněm znamená, že se člověk stává polovičním koněm a kůň polovičním člověkem. Horsemanship leží na rovnováze mezi přiměřenou silou a empatií (Vízdalová in Velemínský, 2007).

Koně od přírody vyhledávají přirozené vůdce, aby kůň člověku věřil a respektoval jej, je důležité, aby se člověk odpovídajícím vůdčím schopnostem naučil (Bird, Parelli, 2010). Aby toho člověk dokázal, musí v prvé řadě věřit sám sobě, respektovat sebe a dokázat vyjádřit oba postoje navenek (Vízdalová in Velemínský, 2007).

Metody horsemanshipu se uplatňují u širokého okruhu klientů. Cíl metody je zaměřen na rozvoj síly osobnosti, sociálních dovedností, sebedůvěry, sebekontroly, ovládnutí vnitřních konfliktů a schopnosti následovat své přirozené instinkty. Klient se učí v roli „zaříkávače koní“ řeči těla, komunikovat s koněm ze země a správně interpretovat koňské reakce (Vízdalová in Velemínský, 2007).

Mezi nejpropracovanější metodu horsemanshipu patří **Parelliho⁵ Sedm her**, které vycházejí z principu vzájemné interakce mezi koňmi. Mezi hry patří:

- **Přátelská hra**- slouží k navázání kontaktu a důvěry
- **Dikobrazí hra**- učí koně ustupovat před tlakem
- **Řídící hra** - učí koně reagovat na mentální tlak
- **Jo-jo hra**- učí koně pohybu vpřed a vzad v přímých liniích
- **Hra na kruhu**- posílání koně určitým směrem
- **Hra do stran**- učí se pohybovat stejnou samozřejmostí doprava i doleva
- **Prostorová hra**- je kombinací všech předchozích her (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012)

4.5 Techniky AVK

Mezi techniky využívané při AVK patří:

- práce ve stáji,
- práce s koněm ze země,
- práce ze sedla,
- aktivní ježdění,
- využití her.

Práce ve stáji

Dítě se podílí na péči o koně a tím se buduje úzký vztah mezi ním a koněm. Dítě si koně více váží, nebere jej jen jako prostředek k ježdění, ale jako živou bytost, o kterou je potřeba se postarat. Při práci ve stáji se formují pracovní návyky a pocit zodpovědnosti. Často je nutné spolupracovat ve skupině, utvářet nové sociální vztahy a především komunikovat jak s koněm, tak s ostatními lidmi (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

⁵ Pat Parelli- Kalifornský rodák, jenž byl koňmi posedlý už v raném věku. Od 17 let jezdí rodeo, v současnosti se zabývá trénováním koní. Pat vynalezl systém výcviku, který koni dělá z cvičení zábavu (<http://www.parelli.com/pat-parelli.html>).

Práce s koněm ze země

K činnostem prováděným ze země patří pozdravení, pohlazení, vedení a čištění koně, jeho nauzdění a také nasedláání. Při práci ze země se dále využívá metody přirozené komunikace člověka a koně prostřednictvím Parelliho Sedmi her (Vízdalová in Velemínský et al, 2007).

Práce ze sedla

Dítě většinou sedí na hřbetu koně na měkké podložce a má k dispozici madla nebo sedí v sedle. Zpočátku se provádí především jednoduché úkoly, později se může přejít ke složitějším, např. jízda se zavázanýma očima (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

Aktivní ježdění

Při aktivním ježdění se dítě učí aktivně koně ovládat. Nejdříve se učí koně ovládat v kroku, později i v klusu, méně často ve cvalu (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

Využití her

Černá Rynešová (2012) uvádí například tyto hry:

➤ ***Překážková dráha***

- trasa sestavená dětmi
- trasa sestavená terapeutem

Děti koně mezi překážkami vodí nejprve v kroku, posléze v klusu.

Cílem je stimulace orientace v prostoru, koncentrace, flexibilita pozornosti, kooperace a soutěživost.

➤ ***Cvičení s kroužky***

- házení kroužků na ruce klientovi sedícímu na koni
- navlékání kroužků na koňské ucho
- točení kroužku na zápěstí rozpažené ruky

Cvičení lze realizovat na stojícím koni i v kroku.

Cílem je stimulace koncentrace a postřehu, trénink rovnováhy, rozvoj kooperace mezi klienty.

➤ ***Cvičení s míči***

- házení míče v sedle nad hlavu
- podvléknutí míče koni pod krkem
- házení míče mezi dvěma jezdci
- házení míče ze sedla do koše

Cvičení lze realizovat na stojícím koni i na koni v kroku.

Cílem je trénink pravolevé orientace, postřehu, správného držení těla, rozvoje spolupráce mezi klienty.

➤ ***Voltižní cviky na koni***

- kolotoč v sedle
- klek na koni
- stoj na koni
- opačný sed a položení čelem na záď koně

Cílem je koordinace pohybů, rovnováhy, podpora sebevědomí a důvěry na koni.

➤ ***Poznávání předmětů***

Dítě má zavázané oči a hmatem poznává předměty, které se běžně u koní používají.

Cílem je rozvoj taktilní stimulace, hmatové paměti, koncentrace pozornosti.

➤ ***Namaluj koně, dej mu jméno a napiš o něm příběh***

Děti si mezi sebou kresby ukážou a přečtou příběhy.

Cílem je rozvoj kreativity, pracovní paměti, schopnost řízené činnosti.

Aby při provádění technik AVK nedošlo ke zranění, je důležité dodržovat stanovená bezpečnostní opatření.

Bezpečnostní opatření

Za bezpečný výkon hiporehabilitace odpovídá odborník provádějící hiporehabilitaci. Je potřeba informovaného souhlasu klienta, zákonného zástupce nebo opatrovníka. Odpovědný odborník musí znát základy první pomoci, a to jak základní první

pomoc při úrazu, tak v poskytování první pomoci, kterou klient trpí (např. epilepsie). Stav po pádu nelze bagatelizovat a je nutné ho vždy řádně ošetřit, doporučuje se vyšetření lékařem (Hollý, Hornáček, 2005).

Klient musí být seznámen s chováním u koní. Přistoupení ke koni musí být klidné a rozhodné, musí mu předcházet upozornění hlasem (Vávrová, 1996). Ke koním je nutné přistupovat zepředu nebo z boku. U koní i ve stáji je nutné chovat se klidně (Černá Rynešová, 2011).

Dále je nutné klienta seznámit se základními bezpečnostními pravidly. Klient musí mít vhodný, přiléhavý oděv a obuv s hladkou podrážkou, je nutné sundávat si šperky. Každý musí při jízdě na koni nosit bezpečnostní přilbu. Ve stáji a kolem ní je zakázáno kouřit, přísný zákaz vstupu do ohrad mezi koně bez přítomnosti pracovníka, a také je při terapii zakázáno používat mobilní telefon (Černá Rynešová, 2011).

4.6 Vliv AVK na poruchy chování a specifické poruchy chování

Poruchy chování

Kontakt s koněm má velký vliv na psychiku, proto je účinně používán při nápravě poruch chování ať již ve vztahu k rodině, vrstevníkům nebo okolí. Děti s poruchami chování velmi citlivě vnímají, kdy nejsou okolím přijaty, kdy jsou zesměšňovány nebo jsou na ně kladeny příliš velké nároky. Často mívají silný pocit nejistoty, strachu, který potom nahrazují agresivitou, nebo rezignací a změnou svého postoje k okolí (Casková in Pipeková, 2001).

U dospívající mládeže může práce u koní, ve stáji, péče o živou bytost pomoci smysluplně vyplnit volný čas. Péče o koně a odpovědnost za jinou bytost poskytují mládeži pocit sebedůvěry, upevňují pocit kontaktu s okolím, zvyšují sebehodnocení, podporují nacházení vlastní identity, tlumí agresivitu, rozvíjí spolupráci a vychovávají k odpovědnosti a disciplíně. Kontakt s koněm a práce ve stáji je vhodnou součástí prevence a boje proti různým závislostem, jako například alkohol, drogy a gamblerství (Casková in Pipeková, 2001).

„U dětí s nápadným chováním je jízda na koni bezkonkurenční metodou. Kůň jasně vymezí hranice, co dítě smí a nesmí, dokáže je ukáznit a vynutit si respekt. Tyto meze nedokáže žádné dítě překročit. Děti s poruchami chování je možné s úspěchem zařadit do sportovních aktivit, které vyžadují cílevědomé a soustředěné jednání a činnosti vázané

na autoritu trenéra a koně. Jinými slovy dochází k sociálně přijatelnému a žádanému modelu chování dítěte.“ (Nerandžič, 2006, str. 108)

Specifické poruchy chování

Pro skupinu dětí se specifickou poruchou chování se jeví hiporehabilitace jako velmi přínosná metoda práce. Vhodným působením terapeuta prostřednictvím koně lze u těchto dětí při kontaktu s koněm a ježdění korigovat nesprávně zafixované chování, u hyperaktivních dětí prodloužit dobu relaxace a klidu, zvýšit tak dobu soustředění a pozornosti, a učit děti spolupráci a komunikaci s terapeutem, koněm i se svými vrstevníky. Kůň svým přirozeným chováním vymezuje dítěti jednoznačné hranice a to se musí tomuto chování podřídít. Dítě se zklidňuje a postupně tak navazuje s koněm nonverbální komunikaci. Důraz je přitom kladen na rozvoj podpory důvěry a na respektování práv dětí (Jiskrová, Casková, Dvořáková, 2012).

Děti se specifickou poruchou chování si při ježdění na koni uvědomují, že pozitivně laděná psychika je výsledkem spolupráce a pochopení vzájemných potřeb dvou biologicky různých druhů, člověka a koně. Tuto zkušenost pak mohou uplatnit i v lidské společnosti, v níž se také postupně učí chápat a spolupracovat s nimi. Jízda na koni vyžaduje od dětí soustředění a větší připravenost k reakcím na eventuální nové projevy koně. Tím se učí děti rozvaze, sebeovládání, přizpůsobování a schopnosti správně reagovat na zevní podněty (Nerandžič, 2006).

Nekonečná trpělivost, ohleduplnost a nestrannost dělá z terapeutických koní profesionály. Dítě pozná, že pokud udělá chybu, má okamžitě možnost vše napravit. Dítě získává pocit, že pokud napraví své chování, je mu odpuštěno. Zvláště pro děti a mládež se specifickými poruchami chování je důležité prožít pocit, že jim bylo odpuštěno, že mohou začít znovu „s čistým štítem“, bez předsudků. Tato zkušenost je pro ně apelem a možností změnit své chování.⁶

⁶ Dostupné z: www.equichannel.cz/lecba-konmi-14-ppa-porozumeni-cloveka-a-kone

II VÝZKUMNÁ ČÁST

5 TEORETICKÁ VÝCHODISKA K PRAKTICKÉ ČÁSTI

Výzkumná část diplomové práce vychází z výše uvedeného teoretického základu, tedy z poznatků o hiporehabilitaci, poruchách chování a specifických poruchách chování. Předmětem šetření praktické části je zkoumání projevů dětí a mládeže s poruchami chování a specifickými poruchami chování.

Vymezení cílů, formulace problému, výzkumné otázky

Hlavním cílem diplomové práce je vyzkoumat vliv AVK na psychiku a sociální dovednosti dětí a mladistvých s poruchami chování.

Formulace problému: Lze pozorovat pozitivní účinky AVK na psychiku a sociální dovednosti dětí a mladistvých s poruchami chování?

Dílčí cíle

- Zjistit vliv AVK na oblast chování u dětí a mladistvých s poruchami chování.
- Prozkoumat oblast sociálních vztahů u dětí a mladistvých s poruchami chování.
- Zjistit možnost změny psychického stavu u dětí a mladistvých s poruchami chování.
- Zjistit možnou změnu přístupu ke zvířeti.
- Porovnat změny mezi dětmi a mladistvými s poruchami chování a dětmi a mladistvými se specifickou poruchou chování.

Výzkumné otázky

- 1. Jakým způsobem ovlivňuje AVK chování dětí a mladistvých s poruchami chování?**
- 2. Dokáží vlivem AVK spolu více chlapci s poruchami chování spolupracovat?**
- 3. Dochází vlivem AVK ke zlepšení nálady?**
- 4. Změnil se u chlapců přístup ke koním během průběhu AVK?**
- 5. Dochází k výraznější celkové změně u dětí s poruchami chování než u dětí se specifickými poruchami chování?**

6 POPIS METODY

Jako nejvhodnější metodu zkoumání dětí a mladistvých s poruchami chování jsme zvolili kvalitativní výzkum se zaměřením na případovou studii neboli kazuistiku.

Případová studie

Případová studie neboli kazuistika je empirickým designem, jehož smyslem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málo případů. Adjektivum empirický znamená, že základem případového šetření musí být sběr skutečných dat vztahující se k objektu výzkumu, přičemž jsou to všechny formy pozorování a rozhovorů, analýzy dokumentů apod. V případové studii se usiluje o komplexní porozumění případu, a to v jeho přirozeném prostředí (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007).

Kazuistika má však své výhody i nevýhody, které dle Cohena, Maniona a Morrisona (in Skutil, 2011) jsou:

Výhody:

- komplexní hledisko na věc,
- výsledkem jsou údaje, které mohou být interpretovány různými způsoby, což může přispět ke komplexitě pohledu
- výsledek může být krokem k dalšímu působení na osobu nebo skupinu.

Nevýhody:

- výsledky nejsou obecně platné,
- výsledky jsou těžce přezkoumatelné,
- může docházet ke zkresleným výsledkům vlivem osobní zaujatosti,
- příprava postupu je náročná.

Případovou studii jsme provedli formou dlouhodobého přímého pozorování během AVK a formou rozhovoru s dětmi, mladistvými, vychovatelem, učitelkou a instruktorkou AVK.

Pozorování

Pozorování patří k jednomu z nejzákladnějších technik sběru dat (Ferjenčík, 2010). Za výzkumnou metodu lze pozorování považovat tehdy, je-li záměrné, cílevědomé, plánovité, systematické a řízené (výzkumník si stanoví cíl pozorování, předmět pozorování, časový harmonogram, použité prostředky shromažďování dat a jejich vyhodnocování (Skutil a kol., 2011).

V literatuře věnující se kvalitativní metodologii nalezneme několik desítek druhů pozorování (Švaříček, Šed'ová, 2007). V našem výzkumu jsme využívali zúčastněné, přímé a otevřené pozorování. Dle Švaříčka a Šed'ové (2007) znamená zúčastněné pozorování takový druh pozorování, kdy sledujeme studované jevy přímo v prostředí, kde se odehrávají. Zúčastněným se nazývá proto, že při něm dochází k interakci mezi výzkumníkem a pozorovanými účastníky výzkumu, i když do objektivní reality výzkumník přímo nezasahuje. Přímé pozorování znamená, že se badatel účastní zkoumaného jevu přímo v čase jeho průběhu. Při otevřeném pozorování pozorovatel vystupuje otevřeně jako výzkumník.

Rozhovor

„Rozhovor je do určité míry strukturovaná konverzace, kterou badatel řídí pomocí hlavních, navazujících a pátracích otázek.“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, str. 162)

Dle Ferjenčíka (2010) spočívá nejpodstatnější rozdíl mezi pozorování a rozhovorem v tom, že rozhovor představuje zprostředkovaný a vysoce interaktivní proces získávání dat. Interaktivnost znamená, že zatímco při pozorování byl pozorovatel většinou jakoby mimo situaci (skrytý, utajený nebo nezúčastněný), rozhovor je střetnutím tváří v tvář. Informace, které chce výzkumník získat během rozhovoru, jsou vždy zprostředkované. Tato zprostředkovanost je dána především specifickým záměrem respondenta (z etických, společenských, pragmatických i emocionálních důvodů nepovíme vždy to, co si ve skutečnosti myslíme), ale také jazykovou obratností i strukturou a povahou jazyka.

V našem výzkumu jsme použili polostrukturovaného rozhovoru. To znamená, že výzkumník má předem připravený seznam otázek, přičemž způsob a forma odpovědi na tyto otázky zůstává nadále víceméně volná. Respondent si může sám vybrat styl odpovědi (Ferjenčík, 2010).

7 POPIS SOUBORU

Výzkumný soubor praktické části diplomové práce tvořilo šest kazuistik. V rámci těchto kazuistik bylo zkoumáno pět mladistvých a jedno dítě, přičemž se jednalo o tři mladistvé s poruchou chování, dva mladistvé s poruchou chování a ADHD a jedno dítě s ADHD a středně těžkým mentálním postižením. Všichni zúčastnění jezdí dobrovolně.

Z důvodu zachování anonymity byla všechna původní jména změněna.

Mladistvý s poruchou chování:

Případ č. 1 - Jonáš: 16 let, v současné době je umístěn ve výchovném ústavu v Dřevohosticích

Případ č. 2 - Igor: 17 let, v současné době je umístěn ve výchovném ústavu v Dřevohosticích

Případ č. 3 - Martin: 16 let, v současné době je umístěn ve výchovném ústavu v Dřevohosticích

Mladistvý s hyperkinetickou poruchou chování

Případ č. 4 - Matěj: 16 let, v současné době je umístěn ve výchovném ústavu v Dřevohosticích

Případ č. 5 - František: 17 let, v současné době je umístěn ve výchovném ústavu v Dřevohosticích

Dítě s ADHD

Případ č. 6 - Karel: 9 let, navštěvuje 1. ročník základní školy speciální v Mohelnici

8 VLASTNÍ ŠETŘENÍ

V této kapitole bude popsán průběh našeho šetření, problémy s kterými jsme se setkali v průběhu šetření, a šest kazuistik.

Průběh šetření

Výzkumné šetření bylo realizováno v Občanském sdružení Ryzáček. Občanské sdružení Ryzáček je nestátní a nezisková organizace, která byla založena 2. 10. 2006. Sdružení se zabývá hipoterapií a aktivitami s využitím koní u dětí, mládeže i dospělých osob. Všech pět koní (Aron, Anusa, Keily, Riva a Filly) ve sdružení má vykonané specializační zkoušky pro koně zařazené do hiporehabilitace. Dále zprostředkovává naučný program pro děti „Ahoj, já jsem kůň“ a preventivní ježdění zdravých osob.⁷

Nejprve jsme se telefonicky domluvili s vedením Ryzáčku na možnosti provedení případových studií. Po této dohodě jsme sdružení pravidelně navštěvovali od září 2013 do začátku dubna 2014, přičemž byla stanovena povinná tříměsíční přestávka pro odpočinek koní. Jedna terapeutická lekce AVK trvala tři hodiny, a to v intervalu jedenkrát za čtrnáct dní. Na konci našeho pozorování byl proveden rozhovor s jednotlivými chlapci, jejich vychovatelem, učitelkou a instruktorkou pracující v Ryzáčku.

Jedna terapeutická lekce byla rozdělena na dvě části a probíhala ve stanoveném pořadí. V první části se krmili koně ovsem. Každý si zvolil jméno koně a sám nabral předem stanovené množství odměrek. Po té následovalo umytí kýblů od ovsu a rozdání sena. Nakonec se posbíraly kobylince z ohrady. Po první části proběhla 10-15 minutová přestávka na svačinu. Druhá část byla zaměřena na samotnou aktivitu s koněm. Ta začala jako první odvedením koně z pastviny na jízdárnu a následným čištěním celého těla včetně kopyt. Po očištění kluci pracovali s koněm ze země nebo na něm přímo jezdili.

Starší kluci pracovali každý se svým koněm. Kája a jeho skupina pracovali podzimní termín pouze s Áronem. V jarním termínu byla k Áronovi připojena ještě Filly.

Problémy s výzkumnou částí

Problém se objevil u chlapců z výchovného ústavu, jelikož nebylo možné (z důvodů dovolenek, nemocí, výchovných trestů či snad případných útěků), aby jezdila jedna stabilní skupina. Výchovný ústav se i přesto snaží, z maximálního počtu pěti chlapců na jednu hiporehabilitační hodinu, vytvořit stabilní skupinu asi osmi chlapců, kteří se

⁷Dostupné z: <http://ryzacek.com>

na hiporehabilitaci střídají. Skupina pěti chlapců je přitom stabilní, a pokud se stane, že jeden z nich nemůže, nahradí ho náhradník ze zbylých tří.

My jsme si vybrali pro výzkumnou část ty chlapce, kteří se na hiporehabilitaci, tedy AVK, objevili nejčastěji.

Kazuistika Jonáš

Věk: 16 let

Osobní anamnéza:

Příchod z dětského domova se školou Králíky, kde byl od listopadu 2013, předtím pobýval v diagnostickém ústavu v Praze. Důvody pro umístění do diagnostického ústavu byly: útěky z domova, nerespektování matky, dlouhodobé problémy s chováním doma i ve škole, toulání a nevhodné chování k vrstevníkům. Výchovné problémy se objevují již od roku 2011. Jonáš je v péči pedopsychiatrů pro poruchy chování. Měl by být medikován, což nyní odmítá. V Králíkách měl tendence sexuálně provokovat malé chlapce, byl na sexuologickém vyšetření, které vyvrátilo homosexualitu. Sexualitou může nevhodně prezentovat svůj disharmonický vývoj osobnosti. Jonáš o sobě tvrdí, že je bezproblémový, chtěl by být hercem, ale baví ho i sport.

Rodinná anamnéza:

Chlapec pochází z družského poměru. Otec se s ním nestýká od jeho narození, byl zbaven rodičovské zodpovědnosti. Matka má v péči mladší sestru, jejíž otec do rodiny pravidelně dochází. Rodina bydlí v bytě 2+1, domácnost je udržovaná, matka pobírá dávky hmotné nouze.

Psychologické vyšetření:

Chování až podbízivé, účelově motivované. Náhled na vlastní chování chybí, sebekritika je povrchní, účelová, v konkrétních situacích se nedokáže přiznat. Frustrační tolerance je snižena, reaguje impulzivně, je orientovaný na okamžité uspokojení svých potřeb bez empatie k druhým, má sklon prosazovat se agresí. Na chování chlapce se částečně podílí nepodnětné rodinné prostředí. Matka je nedůsledná, ochranná, v konfliktních situacích pak bezradná.

Pozorování:

Jonáš se AVK účastnil celkem pětkrát. Zpočátku bylo jeho chování ke koním hrubé. Pokud nebylo po jeho, koním škubal a tahal za ohlávku, či jim dokonce vulgárně nadával. Musel se usměřňovat a vysvětlovat, jak to má dělat správně. Učil se trpělivosti. Účelně mu byl přidělen Áron, jelikož je největší z koní, budí respekt a nedá nikomu nic zadarmo.

Při práci u koní se však více angažoval, pracovat mu nevadilo. Všimli jsme si, že pracuje raději sám než v kolektivu. Společnosti ostatních se však vyloženě nestraní.

V poslední hodině jsme zpozorovali, že se jeho chování k Áronovi výrazně zlepšilo. Snažil se k němu být daleko citlivější. Dokonce si s ním během čištění vykládal a hrál (hřívu mu načesal na pankáče).

Rozhovor:

Jonáš byl velmi příjemný. Nad každou otázkou opravdu přemýšlel, než na ni odpověděl. Neměl snahu nic uspěchat.

Náš rozhovor jsme začali jednoduchými otázkami, jako jsou: „Těšíš se ke koním a Baví tě to tady?“ Na obě otázky nám odpověděl, že ano. Jonáš zde byl ze všech kluků nejméně, přesto se v posledních dvou letech s koňmi setkával ve svém bydlišti. Na otázku: „*Dokázal bys něco říct o koni?*“ odpověděl: „*Tak těžko říct, každý kůň je jiný. Každý má jiný charakter. To je těžký.*“ Na otázku, kdyby to měl říct obecně, odpověděl: „*Tak jak vypadají, že jo, to je jasný. Na Áronovi se mi toho líbí spousta, protože je takovej přátelskej. Tentokrát ke mně už chodí furt. No, že má dobrou povahu a že si na mě zvykl, i když jsem tu byl párkrát. Líbí se mně na něm jeho srst, barva a hřívá s tou dělám vždycky blbosti. Jsou to určitě rozumné zvířata, to se i říká a já myslím, že je to pravda.*“ Árona si podle svých slov nevybral účelně sám. Dokonce ho před ním někteří chlapi, kteří zde jezdí pravidelněji, varovali, protože Áron má mnohdy svou hlavu. Nicméně mu byl přidělen, ale Jonáš tvrdí, že s ním nemá problém, naopak je naprosto spokojený. Podle Jonáše je velmi důležité, jak se s koněm pracuje. Pokud je člověk do něčeho „hrrr“ hned se to na koni projeví, a proto je na místě trochu zpomalit, zmírnit, zklidnit. I proto jsou zde, aby se naučili s koněm správně jednat. „*Stačí jen čas a trpělivost a aj ten kůň, aj my se naučíme, co dělat a jak se k nim chovat. Prostě jak zvíře k pánovi, tak k tomu zvířeti my.*“

Práci kolem koní bere jako samozřejmost, všechno patří ke všemu a i když se mu třeba někdy do toho moc nechce, je si vědom toho, že se to udělat musí. „*Doma se taky nepostarám jen o sebe, nebo o své tělo, neučešu se a doma si nechám bordel. Taky prostě musím dělat všechno.*“ Jonášovi pomáhají koně zlepšovat náladu i zapomínat na své problémy. „*Minule, jak jsem sem jel, tak jsem měl nějaký svoje vlastní problémy, a tady jsem na ně zapomněl, v pohodě, zlepšila se nálada do druhého dne, a pak už to zase nějak šlo...*“

Jonáš pracuje raději sám, ale dokáže pracovat i ve skupině. Na otázku: „*Myslíš si, že tady dokážeš s chlapci spolupracovat lépe než někde jinde?*“, přiznává: „*Rozhodně je to tady lepší než na intru.*“ Podle Jonáše jsou ostatní chlapci ve škole nebo na intru pak více s ostatními, tudíž nedochází ke stmelení skupiny, která jezdí na AVK.

Nad otázkou, zda na sobě vypožoroval nějaké změny od doby, co jezdí na AVK, se zamyslel: „*To nevím no, to asi každý těžko vypožoruje sám na sobě. To asi ostatní lidi si všimnou.*“ Jonáš ví, že není samozřejmostí zde jezdit pokaždé, proto by si vybral nad čímkoliv koně. Přiznává, že svoji vlastní činnost, která ho baví, může dělat kdykoliv jindy, ale pracovat s koňmi ne.

Jonášovo výstupní hodnocení

Jonáš má výrazné poruchy chování. Sklon k agresi a impulzivnímu jednání se částečně objevoval ve vztahu ke koním, konkrétně k Áronovi. Přestože tu byl nejméně ze všech, pozorujeme snad nejvýraznější změny v oblasti chování. Již se tolik neprosazuje agresí, dokáže se přiznat, pokud udělal něco špatně. Snaží se více spolupracovat s instruktory Ryzáčku.

Kazuistika Igor

Věk: 17 let

Rodinná anamnéza:

Rodiče jsou rozvedeni, ale žijí ve společné domácnosti. Oba pracují, starší sestra žije s rodiči. Rozvod byl zřejmě z důvodu otcova nadměrného pití, matka se s dětmi odstěhovala do sociálního bydlení, ale ani tak to finančně nezvládali, tak se vrátili zpět k otci. Chlapec je matkou nadměrně ochraňován před agresivním chováním otce, ale také i před dopadem nadměrné absence.

Osobní anamnéza:

Igor je ve výchovném ústavu od února 2012. Má za sebou i pobyt v SVP v Brně (leden až únor 2011). Výchovné problémy začaly už v roce 2010 - trestná činnost (poškození cizí věci, krádeže, napadení) a následně rozsáhlá absence ve škole. Mezi Igorovy zájmy patří sport a breakdance.

Psychologické vyšetření:

Osobnost s rozumovým nadáním aktuálně v pásmu podprůměru. Chybí dobrá zkušenost z mezilidských vztahů, ač umí být příjemný, jsou vazby k lidem často spíše účelové. Silnější emoční podněty mohou vést k dezorganizaci osobnosti, a tudíž i k neočekávaným reakcím. Vnitřní zdroje ke zvládnutí stresu jsou aktuálně slabé. K redukci tenze užívá poměrně často a ve značné míře návykové látky (alkohol a tabák). Chlapec je neukotvený, sociálně nezralý a s nesprávně nastavenou hierarchií hodnot.

Pozorování:

Igor se účastnil všech devíti AVK. Zpočátku neprojevoval přílišné nadšení. Snad i z toho důvodu, že se koní z počátku bál, měl z nich respekt. Prvních pár lekcí se k práci kolem koní stavěl negativně. Nechápal, proč se musí dělat všechna práce, zvláště sbírání kobyliců. Často se zkoušel z práce vykroutit nebo ji nějak „okecat“.

Práce s koněm byla zpočátku rozpačitá vlivem strachu z něj. V první lekci pracoval s Keily, ale příliš si nesesdli. V další lekci pracoval s Rivou, kterou si oblíbil a nadále spolupracoval jenom s ní.

Ke konci podzimního termínu se strach z koní vytratil, hlavně díky spolupráci s Rivou. Zprvu se mu do ničeho moc nechtělo, ale když už někdo začal, tak pracoval také.

S ničím neodmlouval a všechno dělal podle pokynů. Choval se slušně jak k vedení Ryzáčku, tak k ostatním chlapcům. Pokud si někdo z kluků nevěděl rady, dokázal jim poradit.

Po tříměsíční pauze byl snad jediný, který si zapamatoval jak práci kolem koní, tak práci s koněm (např. správné nasazení ohlávky). Sám od sebe dokázal ostatním pomoci, pokud pomoc potřebovali. K Rivě byl velmi citlivý. Vůči ostatním byl mnohem samostatnější. Při sbírání kobyliců měl sice zase průpovídky, ale práci již dělal automaticky.

Rozhovor:

Igor při rozhovoru neprojevoval výrazné emoce. Na otázky odpovídal celkem rychle a neměl tendence je nijak rozvíjet dál.

Igor se ke koním těší a velmi ho to s nimi baví. Je to pro něj jakási forma relaxace. Nejvíce ho baví čištění koní a celkové starání se o ně. Nebaví ho však uklízení kobyliců. Na otázku, jestli si myslí, že je to součást starání se o koně odpověděl, že ano, ale i tak ho baví spíše jiné věci než právě tato. O koni si myslí, že je to chytré zvíře. *„Je to chytrý zvíře, je to takový, nevím jak to říct, dobrý.“* Při otázce, co se ti na koni líbí, nás zarazilo, že odpovídá středním rodem. Řekl: *„Že je to velký, poslouchá to, není to agresivní, je to milý zvíře.“* Z koní má nejraději Rivu, s kterou pracuje už od začátku. Na otázku proč právě ona řekl: *„Je to můj kůň, jako když su tady, nevím, už jsem si padli.“*

Sám přiznal, že měl z koní ze začátku strach, ale asi po dvou lekcích se to změnilo. Igor tvrdí, že kůň člověka nevychovává, ale člověk vychovává jeho. Nejvíce ho baví samotná práce s koněm. Na otázku: *„Změnilo se nějak tvoje chování během AVK?“*, řekl: *„Jo změnilo, nejsou do toho tak zbrklý.“* Igor přiznal, že ho AVK úplně od začátku nebavily, hlavně vlivem strachu z koní. Když jsme se ho zeptali, proč tedy znovu přijel, řekl: *„Kvůli Martinovi, tomu se to tu líbilo od začátku a zároveň jsem chtěl zabít čas. Pak jsme ale s nima začali víc pracovat a to bylo dobrý.“* Na otázku, jestli se mu zlepšila nálada, odpověděl, že určitě ano, a to i den před tím, než ke koním jedou, ale tato nálada mu vydrží tak na tento den (vždycky ho totiž potom někdo naštvě).

Igor pracuje raději ve skupině, s chlapci dokáže spolupracovat stejně jako na AVK, tak i kdekoliv jinde. Na otázku, jestli se nějak změnilo jeho chování od doby, co jezdí na AVK, řekl: *„Aj jo, nevím jak to říct, ale su takový lepší, jak kdyby citlivější, né citlivější, jiná forma, asi jemnější, nevím jak to říct.“* Na otázku: *„A co v chování“*: *„V chování taky,*

tolik neprovokuju.“ Kdyby si měl vybrat koně nebo kteroukoliv jinou věc, tak by si vybral koně, protože je to tady lepší, než kdekoliv jinde. Baví ho nacvičování na vystoupení, na které se hodně těší. Podle jeho slov se ještě musí zdokonalit v přemetu vpřed.

Igorovo výstupní hodnocení

Igora zpočátku AVK vůbec nebavily a jak sám v rozhovoru přiznal, koní se i bál. Přesto si k nim našel cestu a troufáme si tvrdit, že je ze všech chlapců nejsamostatnější. Igor dokáže sám od sebe chlapcům pomoci, což nasvědčuje, že problém spolupracovat v kolektivu nemá. I přes všechny jeho problémy, si myslíme, že vztah s koněm mu přináší to, co nikdy nedostal od lidí. S Rivou má krásný vztah. Jeho chování k ní je velmi jemné a ohleduplné.

Kazuistika Martin

Věk: 16 let

Osobní anamnéza:

Martin je ve výchovném ústavu od listopadu 2012. Důvody pro umístění byly: záškoláctví, výchovné problémy doma i ve škole - nerespektování výchovných autorit, vulgarita, toulky, požívání alkoholu, trestná činnost pro prodej zlata, stíhání však bylo zastaveno. Jeho chování navenek působí suverénně a dospěle. Má však v sobě skryté těžké věci z dětství a dokáže je v klidné a důvěrné atmosféře pojmenovat, byť se k nim nerad vrací. Více se kamarádí s dospělými, dříve zřejmě v rodině přebíral zodpovědnost za spoustu věcí. Michalovy zájmy jsou počítače, poslech hudby, sport a výtvarná činnost.

Rodinná anamnéza:

Otec zemřel před 8 lety na alkoholismus, matka má celkem 5 dětí, z čehož už 3 zletilé (29, 26 a 27) a v péči dceru narozenou 2005. Matka má přítele již 4 roky, kterého zpočátku Martin nerespektoval. Nyní se již nějak vzájemně akceptují. Rodina žije ve Slušovicích, kde také pracují. Ve Slušovicích pracují i starší bratr a sestra. Vztah mezi matkou a Martinem je dobrý a zřejmě mají spíše rovnocenný vztah než autoritativní pozici ze strany matky.

Psychologické vyšetření:

Osobnostně se jeví extrovertně zaměřený, zajímající se o vnější svět, o interpersonální kontakty. V pro něj známém a bezpečném prostředí se projevuje vesele, energicky a spontánně. Rád se směje a baví, vtipkuje. Na vývoji osobnosti se negativně promítá disharmonické rodinné prostředí, týrání otcem, volný a nedůsledný přístup, nekriticky ochranný přístup matky a vliv nevhodné party. Zdá se, že není schopen vystupovat sám za sebe, stylizuje se, „schovává se“ za různé pózy. Martinovo pozérství je vnímáno do značné míry jako projev obrany před vnitřní nejistotou a úzkostí. Testuje hranice, zkouší, co si může dovolit a jak má s kým jednat. Často mluví více než koná a myslí.

Pozorování:

Martin se účastnil všech devíti lekcí AVK. Už z prvních lekcí bylo poznat, že má ke koním velmi pozitivní vztah, vždy se choval velmi pěkně. Z koní si oblíbil a nejvíce pracoval s Filly.

Snad jako jeden z mála, už od počátku chápal, že ke koním patří i práce. Sice při první hodině trochu remcal, ale jako první se sebral a vzal kolečka s lopatou a šel do výběhu sbírat kobylince. Několikrát sám kluky popoháněl, a to často vtipnými poznámkami. Spolu s Matějem patřili mezi komiky. Taková odlehčená atmosféra byla velmi přínosná, ale někdy až moc zlehčovala atmosféru, proto musela někdy instruktorka zasáhnout a situaci zklidnit. Pro Martina bylo docela těžké, pokud měl pracovat samostatně. Neustále potřeboval vést, korigovat či radit. Takto nejvíce spolupracoval s Igorem, ale neměl problém se zeptat i instruktorky.

Koní se nikdy přímo nebál, ale až na poslední hodině dokázal vyčistit Filly zadní kopyta. Při čištění si vždy dával velmi záležet. S Filly si vytvořil velmi pozitivní a kamarádský vztah.

Rozhovor:

Náš rozhovor začal velmi zajímavě, když Martin přišel, posadil se a prohlásil: „*To vypadá, jako když jsem byl u výslechu na policejní stanici.*“ Hned od začátku se ptal, jak to bude dlouho trvat. Na všechny otázky se snažil odpovědět, přesto bylo vidět, že si je chce rychle odbýt.

Z rozhovoru vyplynulo, že se ke koním vždy těší. Na otázku: „*Co konkrétně tě u koní baví?*“, odpověděl: „*Koně. No protože, když jsem byl malej, tak jsme měli koně doma.*“ Kůň je pro něj symbolem krásy a inteligence. Koně bere svým způsobem jako autoritu, která ho vychovává. Na koni se mu líbí, že se neřídí podle všeho, co se mu řekne, ale že má i svoji hlavu. Podle něj je důležité, aby on respektoval koně, a potom bude kůň respektovat i jeho. Podle rozhovoru je patrné, že má koně spojené s dobrými vzpomínkami na dětství. Na otázku: „*Kterého koně máš nejraději?*“ se úplně rozzářil a odpověděl: „*No vlastního, Filldu.*“ Na otázku, proč právě ji, odpověděl: „*Já nevím no, prostě jsem si ji vybral, prostě si už spolu sedíme a poslouchá mě. Něco v sobě má, co ostatní koně tady nemají.*“ Na otázku, co to je, odpověděl vážněji: „*To nejde popsat.*“ Vzápětí ale dodal: „*Jo, vlastně můžu. Podobá se na koně, kterého jsme měli doma, takže proto, asi vzpomínky jak na toho koně, tak na otca.*“

Podle něj všechno, co se při AVK dělá, je součástí starání se o koně a není nic, co by ho při těchto činnostech nebavilo. AVK jej baví už od začátku. Na otázku: „*Dokáže ti koně zlepšit náladu,*“ odpověděl: „*Podle toho, že jsem sem přišel unavenej, tak ano. Má to*

tady takovou atmosféru, jakože fajn tady je.“ Bohužel mu takováto pozitivní nálada vydrží jen pár hodin, přesto pokud si vzpomene, dokáže se mu nálada alespoň nepatrně zlepšit.

Práce ve skupině mu nevádí, raději pracuje v kolektivu, i když dokáže pracovat i sám. Na otázku, jestli mu nevádí tady pracovat v kolektivu. *„Né, naopak jsem rád, že tady ta spolupráce je.“* S chlapci, podle něj, vychází velmi dobře, a to jak při AVK, tak v ústavu.

Jestli si myslí, že se v něm díky koním něco změnilo, odpověděl: *„No nějak jsem v sobě nějakou změnu ještě nezahlédl, ale prostě ta negativní nálada jde pryč, minule, jak jsem tady došel naštvanej a byl jsem s tím koněm, tak ta negativní nálada šla pryč. Prostě jsem byl takový odreagovaný s tím koněm.“* Martin uvádí, že koně má rád od malička a určitě by jim dal přednost před nějakou diskotékou, protože nemá možnost se s nimi setkávat každý den.

Martinovo výstupní hodnocení

Martin je veselý a přátelský chlapec, který se však mnohdy nedokázal samostatně rozhodnout. Často potřeboval nějaké rady či vedení, nebyl si vždy jistý svou prací. Martin se často stavil do role komika, což na jednu stranu bylo vnímáno pozitivně, na druhou stranu se za tímto „šáškem“ skrývala nejistota, až možná strach ze selhání.

Kazuistika Matěj

Věk: 16 let

Osobní anamnéza:

Příchod od února 2013, důvodem umístění byly: dlouhodobé problémy s bytovými podmínkami a zajišťováním bydlení, výchovné problémy, zejména agresivita. Chlapec je v péči pedopsychiatra, což inicioval diagnostický ústav kvůli jeho agresivním výbuchům, je medikovaný a údajně se jeho chování po medikaci zklidnilo. Je smířený s faktem, že zatím nemá kam jezdit, ale určitě bude mít tendence řešit tyto možnosti. Mezi jeho zájmy patří sporty, tanec a kreslení.

Rodinná anamnéza:

Matka dětí je dlouhodobě nezaměstnaná, sankčně vyřazena z úřadu práce. O děti se nikdy příliš nestarala, nyní mění místa pobytu a nekontaktuje se s žádným ze synů, kteří jsou v ústavní péči (dohromady má 4 syny). Otec je ve výkonu trestu odnětí svobody, s dětmi se nestýká, viděl je naposledy před 10 lety. Určitý zájem projevují babička a teta.

Psychologické vyšetření:

Osobnostně se jeví spíše jako nevyhraněný, emocionálně velmi labilní jedinec. Zdá se, že typickým rysem chlapce je vznětlivost, netrpělivost, snaha na sebe strhnout pozornost. Je vděčný za projevený zájem, zřetelné projevy citové deprivace. Má sklony ke zkratkovitému chování, je značně iritabilní. U chlapce je rovněž diagnostikován hyperkinetický syndrom. Lze u něj pozorovat i hypochondrické sklony, poměrně úzkostlivě se pozoruje. Je zřejmé, že na jedné straně dokáže být velmi citový až teatrální, na druhou stranu se občas projevuje velmi agresivním, odmítavým až hostilním způsobem. Často neumí dohlédnout důsledků svého chování. Zjevně snížené sebevědomí, sebenejistota, úzkostnost. Potřebuje nějaký identifikační vzor.

Pozorování:

Matěj se účastnil AVK celkem šestkrát. Zpočátku byl velmi nejistý, pokud se objevil nějaký problém (např. správné nasazování ohlávky), chtěl to vzdát. Po pomoci, radě a troše popostrčení však nakonec vždy činnost dokončil. Z koní pracoval s vůdkyní stáda Keily. Ta jej učila větší trpělivosti, s kterou má značné problémy. Ke Keily se choval zpočátku bázlivě, postupně se však strach vytěsnil. Nabyl větší důvěry a vztah přešel v kamarádství. Veškeré činnosti dělal na půl, všechno měl hned hotové. Neustále se musel

do všeho „dokopávat“. Pokud si kluci nějak rozdělili činnosti, chtěl se své zbavit a vyměnit si ji za „lehčí“. Když jim byl zadán úkol, aby vydrželi pět minut bez řeči a soustředili se jen na svého koně a neustále mu byli po boku, tak to nedokázal ani jednu minutu.

Rozhovor:

Když Matěj přišel, připadal nám celkem nervózní, ale jakmile jsme se rozmluvili o koních, jeho počáteční nervozita opadla. I přesto však neměl tendenci více se rozmluvit a odpovídal spíše povrchně.

Matěj se ke koním těší. Přestože jsme pozorovali z koní respekt, tvrdil nám sebestjistě, že se koní nikdy nebál. Na otázku, jestli je nějaká činnost, která ho nebaví, odpověděl: „*Sbírat po nich ten trus*“. Na otázku, jestli si nemyslí, že je to součástí starání se o koně, sdělil: „*No jo, ale já nechápu proč, bysme to měli sbírat, když je to v ohradě, to se snad rozloží ne?*“ Kůň je podle Matěje velké a inteligentní zvíře, která dá okamžitě najevo svou náladu. Matěj rád pracuje s Keily. Nejvíce ho baví, když se na ní může přímo svézt nebo když jsou na procházce a tam s ní může běhat. „*Mám z toho takový dobrý pocit, když jsme venku, nikde žádná ohrada a ona kolem mě cválá. Klidně by mně mohla utýct, takže je to dobrý pocit, když vím, že jsem to zmákl.*“

Matěj potvrdil, že má u koní lepší náladu. „*Jo, když jsem u koní, tak dokážu přijít aj na jiný myšlenky.*“ Tato nálada mu bohužel vydrží pouze u koní, maximálně do příchodu do zařízení. „*To ne, tam zas přijdu a mám úplně jiný myšlenky.*“ Matěj raději pracuje v kolektivu, podle něj ale často záleží na tom, jakou má zrovna náladu. Myslí si, že se na něm zlepšilo to, že si více důvěřuje. „*No já nevím, možná mám ze sebe lepší pocit, když si myslím, že něco nedokážu, a pak se mně to podaří.*“ Kdyby si mohl vybrat koně nebo cokoliv jiného, potvrdil nám, že koně. „*Sem jezdím rád a stejně nemám co jiného dělat.*“

Matějovo výstupní hodnocení

Matěj je na jednu stranu velmi veselý chlapec, na druhou stranu na něm jde vidět při práci s koňmi jeho sebenejistota a snížené sebevědomí. Často se stávalo, že se do určitých činností musel přímo „dokopat“, ale všechny činnosti pak následně zvládl. Bylo by dobré, pracovat s ním na jeho zvyšování sebevědomí, což se vlivem AVK určitě děje.

Kazuistika František

Věk: 17 let

Rodinná anamnéza:

Chlapec se narodil mimo manželství, biologického otce nezná, nestýkají se vůbec. Matka měla přítele, se kterým se rozešla. Ze vztahu má dalšího syna, kterému je 7 let. Rodina je neúplná, sociálně slabá, matka nepracuje. V posledním období matka Františka přestala zvládat, sama následně chtěla, aby byl umístěn v ústavní péči.

Osobní anamnéza:

František je ve výchovném ústavu od října roku 2012 z důvodu páchaní provinění, záškoláctví, zneužívání návykových látek, nerespektování autorit, agresivity a častých útěků. František je v podmínce za ublížení na zdraví a jeho další trestná činnost se bude ještě řešit. Je pravidelným konzumentem marihuany a údajně experimentoval i s pervitinem. Dříve byl v péči psychiatra a psychologa, nyní neužívá žádnou medikaci. František rád hraje fotbal, ale jinak asi žádné skutečné zájmy nemá.

Psychologické vyšetření:

Jednoduchá chlapecká osobnost poznamenaná citovou subdeprivací (neúplná rodina, konfliktní prostředí, nestabilní vztahy, sociální nejistota). Chlapec je emočně nezralý, projevuje infantilismy a emoční choulostivost (vzdorovitý, trucovitý, nedůtklivý, svéhlavý a náladový), k čemuž ještě přispívá diagnostikovaný hyperkinetický syndrom. Není odolný, se sociální zátěží se obtížně vyrovnává. Snadno se pak stává agresivním (zejména verbálně). S matkou a bratrem má vytvořenou pozitivní citovou vazbu. Ve skupině podléhá vrstevnické konformitě a dominantním jednotlivcům. S autoritou spolupracuje účelově a z povinnosti.

Pozorování:

Franta se účastnil AVK celkem sedmkrát. S instruktorkami Ryzáčku měl často problém v navázání kontaktu a komunikace. Franta byl hodně impulzivní a urážlivý. Kluci ho proto několikrát popichovali, což se projevovalo vulgárními nadávkami. Z koní měl téměř po celou dobu značný respekt, na druhou stranu s nimi dokázal spolupracovat. Po celou dobu pracoval s Anuse. Anuse je nejméně dominantní kůň ze stáda, čímž Frantu učila větší odpovědnosti a převzetí zodpovědnosti na sebe. Franta, stejně jako Matěj, ani jednou nedokázal u koní nemluvit.

V jarním termínu se však začal velmi aktivně zapojovat, jelikož kluci trénují na Den otevřených dveří Ryzáčku. Vidina veřejného vystoupení ho velmi láká. Sám vybíral hudbu a celé schéma sestavy si dokonce kreslil na papír. Franta umí přemet vzad, který chce následně uskutečnit i z koně. Zatím nám ho ukázal jen z balíku sena, z koně si prozatím netroufl.

Rozhovor:

Rozhovor s Frantou trval jen pár minut. Při rozhovoru byl velmi milý, pořád se usmíval, ale jeho odpovědi byly většinou velmi stručné, neměl snahu je nějak rozvádět.

Frantu také AVK baví a jako všichni předchozí se zde těší. Na otázku, co ho nejvíce baví, odpověděl: *„Tož, spolupráce s těma koňama. Chci se naučit jezdit na koni, tak mě to sem láká.“* Je zajímavé, že při rozhovoru řekl: *„Všecko, co se u koní dělá, k tomu patří“*, přestože to v praxi mnohdy nedodržuje, zvláště u sbírání kobylinců. Koně považuje za velká a krásná zvířata, která ho dokáží uklidnit. Přesto, že jsme na Frantovi upozorovali z koní značný respekt, sám jej nepřiznal.

Na otázku, čím jej uchvátila právě Anuse, uvedl: *„Ze začátku mně ju přidělili a od té doby su jenom s ní. Myslím si, že je trochu jak já. Udělá všecko, co po ní chtěou ostatní koně a ona se musí podřídit, protože je nejslabší.“* Když jsme se ho zeptali, jestli si o sobě myslí, že je nejslabší, rychle dodal: *„Né, tak jsem to zase nemyslel, prostě nevím, jak to mám říct.“* Pobyt s koňmi mu podle vlastních slov dokáže zlepšit náladu, ale stejně jako u ostatních mu tato pozitivní nálada po návratu nevydrží dlouho.

Franta raději pracuje sám než v kolektivu ostatních, přesto mu nevádí práce s ostatními chlapci, s kterými si velmi dobře rozumí. Podle Franty se v něm díky AVK nic nezměnilo, snad jen to, že ho to tu opravdu baví, koně má rád, baví ho tato spolupráce a dal by jim přednost před jakoukoliv jinou činností.

Františkovo výstupní hodnocení

Franta je velmi nesamostatný chlapec, který je závislý na vlivu skupiny. Změna u něj nastala v oblasti intenzivnější komunikace s instruktory. Franta se nechá velmi snadno vyprovokovat, což má za následek částečně i diagnostikované ADHD. Částečná verbální agresivita se projevovala ve vztahu k ostatním chlapcům, nikdy však nepřerůstla v nějakou potyčku.

Rozhovor s instruktorkou AVK

Chlapci jsou samostatnější a zodpovědnější. Jen se na ně dohlíží a trošku se směřují a tím se zároveň cítí volněji. Zpočátku se také zkoušeli z určitých činností vykroutit, zkoušeli, jestli povolí hranice, ale teď už jdou pracovat automaticky, i když mají stále průpovídky. Jak zkoušeli k instruktorkám, tak také zkoušeli mezi sebou, ale vždy nakonec práci dodělali. Chlapci se také více aktivně zapojují než zpočátku. *„Už jenom dohlížíme a děláme jim mantinely, jinak už fungují sami.“*

Podle instruktorky se ke koním těší, ale od začátku takové nadšení nepanovalo. *„Začíná se kobylákama, což už mezi sebou se hecujou, jak je to příšerná práce a kdo bude ten machr a dělat to nebude. Potom si nevěděli rady s téma koňma a trošku ten respekt tam byl a nechtěli se shodit mezi sebou. Takže je to brzdilo v tom, jestli z toho mají mít radost, aby se neshodili před kamarádama.“* Instruktorka se domnívá, že koně berou jako svého kamaráda a parťáka. Dokážou na koně mluvit, jako by to byla druhá osoba.

Instruktorka dále přiznává, že se určitě zlepšilo jejich chování, nicméně hodně záleží na předešlém týdnu, co se stalo ve škole, na intru, jestli měli nějaký trest atd. *„Je vidět, že spolu dokáží víc spolupracovat, že nemusím pokyny více zdůrazňovat, tak jak když byli poprvé, podruhé, ale jsou tady tři hodiny. Nedokážu objektivně zhodnotit, jaké to má dopad, když se pak vrátí. Taky vidím, že se vypracuje ta ohleduplnost k tomu zvířeti, že to není hnedka, ale že nad tím začnou přemýšlet.“* Aby AVK měly na chlapce výrazný dopad, měli by sem jezdit po celou dobu pobytu. *„Tady se něco naučí, ale to gró je pro ně ježdění a při tomhle střídání se k tomu nedopracují. Co jsme měli minulou skupinu, tak ti se dopracovali k tomu, že i sami cválali po jízdárně, takže tam ta motivace je a vůbec i to potom vyhledávání koní je úplně jiný.“*

Líbilo by se jim, kdyby byla větší spolupráce s výchovným ústavem, a to zpětná vazba s psychologem. Bohužel to neumožňuje jak finanční, tak personální stránka.

Individuální stručné hodnocení z pohledu instruktorky:

Jonáš - citlivější ke koni

Igor - samostatnější, až moc povyrosl, bylo by dobré jej vzít trošku zpátky, měl by brát větší ohled na celou skupinu

Martin - více se otrkal, je samostatnější, více si důvěřuje

Matěj - otevřený, komik, zalekl se nových věcí- musel se „dokopat“

František - komunikativnější, seberealizace prostřednictvím vystoupení

Rozhovor s vychovatelem

Podle vychovatele by bylo samozřejmě nejlepší, aby jezdili pořád jedni a ti samí kluci. Snaží se to alespoň skloubit tak, aby sem jezdila stabilní skupina asi osmi hochů. Také by zajisté bylo lepší, pokud by jezdili častěji, intenzivněji a dlouhodoběji, ale po praktické stránce není toto možné uskutečnit. Již tak, pokud jezdí někdy pátky, vynechávají školní docházku a učitelé si začínají stěžovat. Podle vychovatele by však AVK měly určitě lepší celkový efekt. Dále ale vychovatel dodává, že oproti loňsku navýšili lekce přesně o polovinu.

Vychovatel nám potvrdil, že se sem opravdu těší. Všiml si, že u hochů dochází k částečnému zklidnění, přesto dodává: *„Pro ně to určitě přínos má, protože mají větší úctu, mají úctu k sobě, takže v tom sociálním světě, teďka se budou k sobě chovat slušně, není to hnedka, že vystřelí, uklidní se, ale je to strašně krátkodobý. Každý má jinou mentalitu, oni něco provedou, pak toho litujou, teď budou zase chvilkou v pohodě, ale jak říkám, je to krátkodobý.“* Vychovatel nám sdělil, že jsou kluci v ústavu rozděleni na dvě skupiny. Každá skupina má jiného vychovatele a jiný program, tudíž je těžké říct, jestli mezi nimi vzniknou lepší dlouhodobé vztahy.

Během AVK jsme si všimli, že se chlapci ani jednou nedostali s instruktorkami do konfliktu a ani nikdy neodmítli dělat nějakou činnost. Na to nám odpověděl: *„Tady jsou někteří kluci s ADHD, někteří jsou pod práškama. Oni hlavně berou to, že když je někdo trošku zesměšní před druhýma, tak si to rychleji uvědomí. Oni vědí, do čeho jdou, tak proto jsou takoví. Ze začátku to bylo jéžišmarjá a my tady budem sbírat hnůj a ke koním ani nepřijdem. Ale když jim to někdo vysvětlí, že je to taky potřeba, že je to taky práce a čím dřív ju udělajou, tím víc budou s koňama, tak to nekerého napadne a dojde mu, že se okrádají o čas, tak teď už to dělají automaticky, už jsou zvyklí, protože sem jezdijou. A když zase přijedou noví, tak nevíjou a když jedou ze staršíma, tak je Ti starší už navedou, vysvětlí si to mezi sebou.“* Dále nám přiznává, že podle něj je to o inteligenci, chápání a aktuální náladě. A hlavně o trpělivosti ze strany instruktorek, které jim vše několikrát vysvětlí, motivují je a přimějí je, aby danou činnost udělali.

Dále vychovatel spatřuje v AVK přínos v rozšiřování obzorů. *„Teprv zisťujou, co ani v životě nevěděli. Co ten kůň žere, jak se čistí. Nějakej ten obzor se jim*

stoprocentně rozšířil, až tady to zjistili a ještě si to mohli vyzkoušet. Není jen kůň sednout, jezdit a pak ho hodit do maštale a jít pryč, ale že se o toho koně musí také strat a že ten kůň, jak se k němu chovám, tak mně to ten kůň vrátí.“ Vychovatel nám dále vysvětluje, že u kluků je potřeba střídat jednotlivé činnosti. Podle něj je teď výborné propojení hudby, tance a koní. „Už víjou, že tu bude to vystoupení a to je pro ně hrozná motivace. Já my budu středem pozornosti, nejsme jenom pasťák, nejsme jenom ti nejhorší, já na nás se dívají lidi. Budou v euforii, že něco dokázali.“

Individuální stručné hodnocení z pohledu vychovatele:

Jonáš: *„Má svůj styl pro určitý pořádek a není hloupej, tak ho to baví, od začátku pochopil, co se tu má dělat. Jo, stejně jak si já musím uklidit, když ráno vstanu, tak musí uklidit tady a pak až začne ta zábava následovat, co máme na programu. Chytil to hned od začátku. To jde vidět, že ho to absolutně baví.“*

Martin: *„Uklidní se u toho. Třebas dnes mohl trávit doma víkend, ale nevyšlo to, mama mu nenapsala dovolenku a už tolik nevyvádí, tady na to zapomene, přijde na jiný myšlenky.“*

Igor: *„Ze začátku mrčel, tomu se tu nechtělo- a jacísi koně a co tady budu dělat, ale pak si zvykl, naučil se ten postup s koňem, a pak ho to chytlo. Dneska, než jsme sem jeli, tak hnedka klukům říkal, že si veme Rivu, že to je jeho kůň. Igor se zklidnil, ví, co chce, ale např. se dostane dom a já vím, že bude dělat všechno proto, aby si to o den o dva prodloužil.“*

Matěj: *„Když mu to jde, tak je to fantastický, ale něco se mu nepovede a hned začne- proč bych to měl dělat... Ale tady ty paní instruktorky ho do toho dokážou dotlačit, a pak až mu to jde, tak to je šťastnej a to se potom bude chlubit.“*

František: *„Je závislý na marihuaně, ale není hloupej. Takže, co on jezdí dom, takže vlastně ani není doma, někde tam s partiou líce. Takže to je super, že tady pochopí, že existuje aj něco jinýho, než je tráva.“*

Kazuistika Karel

Věk: 9 let

Rodinná anamnéza:

Chlapec pochází z úplné rodiny. Oba rodiče jsou zaměstnaní. Matka pracuje jako uklízečka, otec jako brusič. Kája má dvě starší sestry (22, 24). V rodině je rozmazlován. Do výchovy se zapojují i prarodiče.

Osobnostní anamnéza:

Kája chodí do 1. třídy základní školy speciální, kterou opakuje. Kája tvoří pouze jednoduché věty, taktéž má diagnostikovanou dyslálii, v současné době je v logopedické péči. Mezi jeho zájmy patří hry na počítači a domácí zvířata.

Psychologické vyšetření:

Kájovi bylo diagnostikováno horní pásmo středně těžké mentální retardace. Jeho školní práce je negativně ovlivněna projevy ADHD. Pozornost chlapce je krátkodobá, je nutné časté střídání činností s přestávkami. V současné době je medikovaný. Chlapec s poruchou pohybové koordinace, jemná motorika ruky je neobratná, narušena oblast grafomotoriky, potažmo vizuomotoriky. Oslabena oblast řeči, zejména po expresivní stránce. Při sebeobslužných činnostech nutný dohled. Chlapec zvládl během prvního ročníku osvojení pracovních návyků, osvojování školních vědomostí a dovedností postupuje velmi pomalým tempem. Potíže se objevují ve čtení, početní představa se začíná pozvolna rozvíjet. Na lepší úrovni je oblast zrakové percepce. Vhodné je nadále pokračovat v logopedické péči.

Pozorování:

Kája se účastnil všech hodin AVK. Asi první dvě lekce se koní bál, nechtěl se k nim ani přiblížit, velmi se bál vůbec přijít do ohrady. Celkově byl hodně zaražený, nekomunikoval, a pokud ano, tak spíše bojácně a potichu. Velmi se bojí hluku z drtičky ovsa. Nedokáže koním dát ani plnou odměrku ovsa, vše musí dělat s cizí pomocí.

Další hodiny docházelo k výraznému zlepšení. Nejen, že se ke koním už tolik nebál přiblížit, ale sám je dokonce vyhledával, hlásil se o jejich přítomnost. Ve své práci si byl daleko jistější, přesto potřeboval pořád vedení a neustálé ujištění, že to dělá správně.

Od poloviny lekcí jsme vyzorovali, že si Kája pamatuje jednotlivé činnosti, jak jdou po sobě. Dokáže se i aktivněji zapojit, dokonce se sám hlásí. Přesto má stále problém s udržení pozornosti, hlavně u čištění koně. Činnost vydrží dělat několik sekund, potom hned odejde pro další čištění. S rozvojem komunikace dochází i k tomu, že si dokáže říct, co chce a nechce dělat, např. nezvládl více činností zaráz (o hřebíčko otírat kartáč). Při aktivitách konaných přímo s koněm mu to zpočátku vůbec nešlo. Kromě prvních dvou hodin, kdy děti trénovaly poznávání těla koně pomocí lepení lístečků přímo na koně, se jednalo konkrétně o slalom a později překážkovou dráhu. Kája ze začátku sice koně s dopomocí vedl, ale jakoby ho neviděl. Zpočátku šel spíše za Áronem, později zase naopak několik kroků před Áronem a nerespektoval, že má koně za sebou, nedával mu prostor. Na závěr podzimního termínu proběhla jedna jízda na koni, z které byl úplně nadšený.

Při první hodině v jarním termínu se výrazněji než u kluků projevila pauza. Zapomněl jména koní a celkově se do všeho znovu pozvolna dostával, snad i vlivem velmi špatného počasí. Přesto však další hodinu si pamatoval v jakém pořadí se má co dělat, více a aktivněji se do všeho zapojoval. Rozpoznal čištění, ale koně si pamatoval pouze s nápovědou. Při čištění sice stále dlouho nevydržel, přesto pokud se mu řeklo, aby pokračoval, tak pokračoval bez remcání. I slalom mu tentokrát šel o mnoho lépe, nebylo potřeba dopomoc. Z jízdy na koni byl opět nadšený, což se projevilo jeho hlasitým „*Jupííí*“.

Rozhovor:

Vlivem Kájova mentálního postižení byl proveden spíše rozhovor s paní učitelkou a vedoucím Ryzáčku.

Káji jsme se přesto zeptali, jestli se mu tady líbí, jestli se zde těší a jestli rád jezdí na koni. Na všechny tři otázky nám odpověděl: „Ano“. Na ostatní otázky, např. který kůň se mu líbí, nedokázal odpovědět.

Rozhovor s paní učitelkou

Podle paní učitelky se Kája na koně vždycky těší. Dokonce dnes v autě říkal: „*Jupí, Jupí jedeme.*“ Vždy je ke koním patřičně nachystaný a maminka mu někdy dá i nasušené chleby pro koně.

Paní učitelka si myslí, že v oblasti Kájova chování není vidět nějaký dlouhodobý, markantní, viditelný pokrok ve školní praxi. Způsobené je to podle ní tříměsíční

přestávkou. Po předchozích sedmi lekcích byla vidět změna, ale učitelka si není jistá, jestli to bylo zapříčiněné koňmi, počasím či zvykem na školní docházku. Teď v jarním termínu, který absolvovali lekci zatím podruhé, jí Kája přijde více hyperaktivní. Navíc musí být každý den tlumen prášky. Medikace je opravdu nutná, bez ní by údajně neudělal vůbec nic.

Paměť se u Káji pomalými krůčky zlepšuje. Stejně jako se zlepšuje paměť, se ještě více zlepšuje komunikace s ostatními lidmi, což se projevuje i ve škole. Kája si dokáže udělat i legraci, což dříve nedokázal. Je však nemožné říct, že je to pouze vlivem AVK, přesto podle paní učitelky na to má určitě svůj podíl. Ve škole si dále procházejí fotky, vidí a komunikuje o tom, co se u koní dělo. Kája je nejmladší ze sourozenců, což se projevuje tím, že není příliš zvyklý pracovat. Je tedy dobré, že se musí podílet zároveň i na pracovní činnosti.

Paní učitelka si myslí, že zde dochází u chlapců k daleko lepší spolupráci než ve škole. *„Je, rozhodně je, protože ta spolupráce ve škole, tam jsou to více výukové předměty, kromě pracovní, hudební nebo výtvarné výchovy, to jsou spíše takové relaxační předměty, ta práce v tom kolektivu tolik není. Kdežto tady se opravdu musí zapojit a musí přemýšlet, co se bude dít a na co dávat pozor, takže ta spolupráce tu rozhodně je.“* Učitelka se domnívá, že kontakt s koňmi se daleko zlepšil, již není tolik bojácný, jako byl na začátku. Kája je hodně netrpělivý, nedokáže čekat. *„Pro něj je tedy dobré, že měli jak minule, tak i teď dva koně. I když se samozřejmě musí učit i tomu, že musí počkat.“* Učitelka se domnívá, že se Kájovi u koní dokáže zlepšit nálada. Učitelka také uvedla, že kdyby se jezdilo častěji a intenzivněji, mělo by to pro Káju daleko větší přínos.

Učitelka uvedla, že na AVK začali jezdit na doporučení učitelky z mateřské školy, která si AVK nesmírně chválila. *„Byl vidět už ten posun i u malých dětí, protože i ve školce máme postižené děti a tím pádem jsme chtěli navázat, že i u těch větších dětí by se to dalo rozvíjet tady ten vztah a veškeré dovednosti, které potřebují rozvinout.“*

Rozhovor s instruktorkou AVK

Kája je podle instruktorky daleko samostatnější a více komunikativnější než na začátku. Ví, jak budou následovat činnosti. Také více spolupracuje. *„Teď, když jsem mu dala tu přílbu, aby ji zanesl, šel sám, věděl kam a neutíkal od té práce, že ju dodělal.“* Nedokáže sice dokončit práci, ale dokáže u jedné činnosti vydržet déle. *„Když přišel, nebyl*

schopen vyčistit třetinu koně jedním čištěním, prostě nevydržel.“ Nyní již více vydrží v klidu.

Karlovo výstupní zhodnocení

U Káji musíme zohledňovat jeho mentální postižení, ale i tak jsme u něj vyzorovali výrazné změny. Zlepšil se v komunikaci s instruktory, již odpovídá na stanovení otázky, ale stále vyžaduje ujištění o správnosti. Je také výrazně samostatnější, ví, co bude následovat, a dokonce činnost začne dělat sám a okamžitě. Další výraznou změnou je to, že u jedné činnosti vydrží déle. V téhle oblasti sice vyžaduje dohled, který mu říká, že má stále pokračovat, ale na rozdíl od začátku v ní Kája pokračuje. Vydrží i déle na jednom místě, což prakticky ze začátku vůbec nevydržel.

9 DISKUZE

Problematika poruch chování se stává stále aktuálnějším tématem. Spousta autorů uvádí pro prevenci či reedukaci již vzniklých poruch chování různé formy terapie, jako např. muzikoterapii, arteterapii nebo dramaterapii. Málo který autor však mluví o zooterapii, konkrétně o hiporehabilitaci. My se prostřednictvím tohoto výzkumu budeme snažit o dokázání, že je hiporehabilitace účinná metoda, která si zaslouží stejně dobré jméno jako ostatní formy terapie.

Ve výzkumné části diplomové práce jsme si kladli za cíl zkoumat změny v oblasti psychiky a mezilidských vztahů u dětí a mladistvých s poruchami chování. Do problematiky poruch chování jsme se snažili proniknout skrze tři kazuistiky mladistvých s poruchami chování, dvou kazuistik mladistvých s hyperkinetickou poruchou chování a jedné kazuistiky dítěte se specifickou poruchou chování a středně těžkým mentálním postižením. Informace byly získány formou pozorování chlapců a následných rozhovorů s chlapci, vychovatelem, učitelkou a instruktorkou pro AVK.

Ve výzkumné části jsme si stanovili celkem pět výzkumných otázek. V této kapitole nyní nabízíme jednotlivé interpretace výsledků našeho výzkumného šetření.

Interpretace otázky č. 1: Jakým způsobem ovlivňuje AVK chování dětí a mladistvých s poruchami chování?

Z výzkumného šetření vyplývá, že díky AVK dochází k určitému zklidnění chlapců. Igor přiznává, že již není tak zbrklý. Matěj si více důvěřuje. Martin se cítí odreagovaný, a proto je více v klidu. Z rozhovoru s instruktorkou jsme také zjistili, že jsou samostatnější a zodpovědnější. Dochází u nich k aktivnějšímu zapojování do činností. Již se tolik nesnaží vykrucovat se z činností. V oblasti chování ke koni se stávají citlivějšími a ohleduplnějšími.

Chlapci AVK neberou jako nějakou formu terapie, která jim má pomoci k sebevyjádření jako je tomu např. u dramaterapie, ale berou ji jako přirozenou součást a seznámení se s krásným, velkým, živým tvorem. Pokud se chlapci dostanou do fáze, kdy budou více aktivně na koni jezdit, stane se pro ně jízda na koni a kůň samotný ještě atraktivnější. Věříme, že by tento koníček klukům mohl vydržet i po odchodu z výchovného ústavu a tím by vznikla i jakási prevence proti nežádoucímu chování, či vlivu závadové party. Jsou to však jen čistě naše teorie, které nemáme možnost ověřit. Podle nás by nebylo špatné na tuto problematiku udělat další výzkum.

Interpretace otázky č. 2: Dokáží vlivem AVK chlapci s poruchami chování vzájemně více spolupracovat?

Po rozhovoru s instruktorkou a vychovatelem vyplynulo, že všichni chlapci mezi sebou mají dobré mezilidské vztahy a zároveň spolu dokáží bez problémů spolupracovat, a to jak při AVK, tak ve výchovném ústavu. Jonáš tvrdí, že je to u koní dokonce lepší než ve výchovném ústavu. Igor dokáže bez problémů ostatním pomoci. Z výzkumného šetření tedy vyplývá kladná odpověď: **Ano**, vlivem AVK dochází k větší spolupráci mezi chlapci s poruchami chování.

Podle našeho názoru by bylo ideální porovnat rozdíly ve vztazích mezi chlapci při AVK s jejich přístupem k ostatním například ve výchovném ústavu, či při aktivitách s vrstevníky mimo AVK. Nicméně informace poskytnuté jejich vychovatelem považujeme za dostačující a věrohodné pro vypracování požadovaného výzkumu.

Interpretace otázky č. 3: Dochází vlivem AVK ke zlepšení nálady?

Z šetření vyplývá (zejména z rozhovorů s chlapci), že se všem opravdu nálada zlepšila. Toto tvrzení nám dokazuje Martin, který potvrdil, že měl špatnou náladu, která se mu následně zlepšila. Stejně tak Jonáš, který přiznal, že díky koním zapomněl na své vlastní problémy. Také Matěj dokáže u koní přijít na jiné myšlenky. Je však škoda, že nemůžeme říct, že by tato nálada vydržela déle než jeden den, což nám potvrdili jak samotní chlapci, tak i vychovatel. Přesto na tuto otázku můžeme odpovědět kladně: **Ano**, díky AVK opravdu dochází ke zlepšení nálady.

Interpretace otázky č. 4: Změnil se přístup chlapců ke koním během průběhu AVK?

Igor se ke koním vůbec netěšil, koní se bál. Nyní se zde těší a práce s koněm ho baví. Matěj, ač nám to při rozhovoru nepřiznal, se koní bál. Dnes s nimi dokáže účelně spolupracovat. Taktéž František, který sám strach z koní nepřiznal, mu natolik věří, že z něj chce udělat přemet vzad. Jonáš i Martin se od začátku na AVK těšili. Oba mají s koňmi zkušenosti a došlo u nich spíše k prohloubení vztahu ke koním. Na otázku tedy odpovídáme „**ano**“ a celá odpověď tedy zní: U chlapců se změnil přístup ke koni během AVK.

Většina chlapců je právě v pubertálním období, nebo do něj vstupují, a proto mají tendence se předvádět jak sami před sebou, tak před druhými, což samozřejmě chápeme jako přirozené období dospívání. Právě toto bylo podle nás důvodem, proč sami chlapci strach ke koním nepřiznali. Někdy se snažili se před druhými předvádět, ale všimli jsme si,

že pokud si mysleli, že je nikdo nepozoruje, dokázali se ke koni chovat jako k nejuvěrnějšímu kamarádovi a bez jakékoliv tendence se ukázat.

Interpretace otázky č. 5: Dochází k výraznější celkové změně u dětí s poruchami chování než u dětí se specifickými poruchami chování?

I když jsme si tuto výzkumnou otázku na začátku naší diplomové práce zvolili, je obtížné na ni objektivně odpovědět. Problémy v odpovědi na otázku jsou následující. František i Matěj mají diagnostikovanou hyperkinetickou poruchu chování, tzn., že mají jak poruchu chování, tak i ADHD. Dále se tyto chlapci neúčastnili pravidelně. Kája, který má diagnostikované ADHD, je středně těžce mentálně postižený, což značně ovlivňuje složitost, s jakou lze získávat jasné a plnohodnotné informace o změnách týkajících se jeho stavu. I přesto se domníváme, že na obou stranách došlo k výrazným změnám. Na otázku tedy odpovídáme „ne“. U dětí či mladistvých nedochází k výraznější celkové změně než u dětí či mladistvých se specifickými poruchami chování.

Myslíme si, že naše stanovené cíle byly splněny, proto zbývá odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, která zněla: **Lze pozorovat pozitivní účinky AVK na psychiku a sociální dovednosti mladistvých s poruchami chování?** Z pěti výzkumných otázek se nám potvrdily čtyři, tedy většina. Uvědomujeme si, že mezi jednotlivými chlapci existují různé individuální i inteligenční rozdíly, přesto jsme přesvědčeni, že z našeho šetření vyplývá následující odpověď: AVK opravdu **mají pozitivní účinky** na psychiku a sociální dovednosti mladistvých s poruchami chování.

Uvědomujeme si, že by se dalo dosáhnout přesnějších a plnohodnotnějších výsledků, na to bylo ovšem potřeba dlouhodobějšího pozorování jedné stabilní skupiny. Také musíme upozornit, že námi získaná data se vztahují na výše zkoumané chlapce, a proto náš výzkum nemusí být nutně potvrzen u každého jedince s poruchami chování. Tuto formu terapie také není vhodné zařazovat u všech lidí, např. u těch jedinců, kteří mají nepřekonatelný strach z koně, nebo jsou na jeho srst alergičtí. Zde je potřeba najít jinou vhodnou metodu.

ZÁVĚR

Na závěr naší diplomové práce je třeba udělat celkové shrnutí za celou práci. Teoretická část je složena ze čtyř kapitol. První kapitola nám přibližuje obecně co je to hiporehabilitace. Druhá kapitola se zabývá problematikou poruch chování. Třetí kapitola vymezuje specifické vývojové poruchy chování neboli ADHD. Čtvrtá kapitola nahlíží na AVK jako prostředek ke zmírnění či dokonce odstranění poruch chování.

Výzkumná část diplomové práce je zpracována formou případové studie, přičemž byli zkoumáni tři mladiství s poruchami chování, dva mladiství s hyperkinetickou poruchou chování a dítě s ADHD a mentálním postižením. Cílem naší diplomové práce bylo zjistit, zda hiporehabilitace, konkrétně AVK, nějakým způsobem přispívá ke zlepšení psychického stavu a mezilidských vztahů u zmíněných chlapců. Zvolili jsme si proto pět výzkumných otázek, z nichž tři se nám potvrdily, jednu jsme přímo vypsalí a jedna se nám nepotvrdila. Z toho vyplývá, že hiporehabilitace opravdu pozitivně ovlivňuje chlapce ve zmíněných oblastech, a to každého jednotlivce individuálním způsobem.

Diplomovou část bychom doporučili pedagogům či vychovatelům pracujících s dětmi s poruchami chování. Již právě díky nedostatku odborné literatury týkající se propojení hiporehabilitace a poruch chování. Hiporehabilitace sice není všespásná metoda, která zažene všechny problémy, ale jejím prostřednictvím, zejména tedy pomocí AVK, si děti či mladiství rozvíjí paměť, percepci, dochází při ní ke korekci poruch chování, rozšiřování obzorů, sociálním učení, rozvíjení jemné i hrubé motoriky, nácviku pracovních činností, pobytu na čerstvém vzduchu, fyzické aktivitě a hlavně práci s živým tvorem.

Díky těmto pozitivním účinkům se jedná o metodu terapie, jež se plnohodnotně vyrovná ostatním druhům terapie. Kromě toho také působí na další oblasti a aspekty života dětí a mladistvých a to tak, že například zároveň podporuje vztah k přírodě. Dalším potvrzením správné volby právě tohoto druhu terapie byl i fakt, že všichni ze zkoumaných jedinců si za relativně krátkou dobu na terapii nejen zvykli, ale dokonce ji navštěvovali rádi a těšili se na ni. Také je třeba připomenout, že všichni zúčastnění jezdí na hiporehabilitaci dobrovolně.

POUŽITÁ LITERATURA

1. *American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 5th ed. Arlington, VA, American Psychiatric Association, 2013. ISBN 978-0-89042-554-1.
2. Bird, Jo a Parelli, Pat. *Chov koní přirozeným způsobem: přirozený způsob chovu koní a péče o jejich zdraví a dobrou výkonnost*. 2. vyd. Praha: Slovart, 2010. ISBN 978-80-7391-359-5.
3. CASKOVÁ, Vanda. Hiporehabilitace: výběr koně. *Jezdectví*, 2011, roč. 59, č. 8, s. 72-73. ISSN 1210-5406.
4. CASKOVÁ, Vladimíra. Koně v hipoterapii. In *Aktuální otázky chovu koní v ČR: sborník referátů z mezinárodní konference: 3. a 4. prosince 2004, MZLU v Brně, NH Kladruby nad Labem*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2004. s. 128-139. ISBN 80-7157-802-9.
5. ČERNÁ RYNEŠOVÁ, Petra. *Když kůň léčí duši, aneb, Metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*. Pardubice: Direkte, 2012. Bez ISBN
6. ČERNÁ RYNEŠOVÁ, Petra. Souborná metodika pro terapii s využitím koně pomocí psychologických prostředků. In *8. Konference o hiporehabilitaci*. Brno: MSD, 2009. s. 18-20. ISBN 978-80-7392-111-8.
7. DRTÍLKOVÁ, Ivana. *Hyperaktivní dítě: vše, co potřebujete vědět o dítěti s hyperkinetickou poruchou (ADHD)*. 2. vyd. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-447-8.
8. DURUTTYA, Michael. *Velká etologie koní*. 2. přepracované a rozšířené vyd. Košice: HIPO-DUR, 2005. ISBN 80-239-5088-6.
9. DUŠEK, Jaroslav. *K současným problémům psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. ISBN 80-7067-272-2.
10. ENGEL, Barbara Teichmann a GALLOWAY, Margaret Lois a BULL, Mary P. *The horse, the handicapped, and the riding team in a therapeutic riding program: a training manual for volunteers*. Durango, CO: Barbara Engel Therapy Services, 2003. ISBN 0-9633065-1-0.

11. FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.
12. HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
13. HERMSEN, Josée. *Encyklopedie koně*. 5. vyd. Praha: Levné knihy KMa, 2007. ISBN 978-80-7234-781-0.
14. HOLLÝ, Karol a HORNÁČEK, Karol. *Hipoterapie: léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex, 2005. ISBN 80-7225-190-2.
15. HORNÁČEK, Karol, et al. *Hippoterapia-Hipporehabilitácia*. Bratislava: Ševt, 2010. ISBN 978-80-8106-031-1.
16. HORT, Vladimír et al. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-404-5.
17. ISAACSON, Rupert. *Léčba koněm: Pouť otce za uzdravením syna*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-878-4.
18. JISKROVÁ, Iva a CASKOVÁ, Vladimíra a DVOŘÁKOVÁ Tereza. *Hiporehabilitace*. 2. přepracované vyd. Brno: Mendelova univerzita, 2012. ISBN 978-80-7375-635-2.
19. JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a ŽÁČKOVÁ, Hana. *Neklidné a nesoustředěné dítě ve škole a v rodině*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2697-7.
20. JUNG, Carl Gustav. *Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*. 2. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. Výbor z díla (Jung); sv. 1. ISBN 8085880113.
21. KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup. 1.* Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. ISBN 8086734056.
22. KARÁSKOVÁ, Vlasta a DOHNAL, Tomáš. *Zoorekreace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011. ISBN 978-80-244-2881-9.
23. KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

24. KOPECKÁ, Tereza. Hipoterapie u dětské mozkové obrny. In *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2008. s. 65-66. ISBN 978-80-213-1773-4.
25. KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 8071789453.
26. LECHTA, Viktor. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-679-7.
27. MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. 2. aktualizované a upravené vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0000-0.
28. *Mezinárodní klasifikace nemocí: 10. revize: duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka*. 2. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 2000. ISBN 8085121441.
29. MICHALOVÁ, Zdena. *Sondy do problematiky specifických poruch chování*. Havlíčkův Brod: Tobíáš, 2007. ISBN 80-7311-075-X
30. MÜLLER, Oldřich, et al. *Terapie ve speciální pedagogice: Teorie a metodika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN: 80-244-1075-3.
31. NERANDŽIČ, Zoran. *ANIMOTERAPIE aneb Jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN: 80-00-01809-8.
32. NEUBAUEROVÁ, Lenka a JAVORSKÁ, Miroslava a NEUBAUER, Karel. *Ucelená rehabilitace osob s postižením centrální nervové soustavy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. Bez ISBN
33. NOVÁK, Tomáš. *Mnohem menší dareba, než jste čekali*. Praha: Grada, 2014. ISBN: 978-80-247-5069-9.
34. PACLT, Ivo. *Hyperkinetická porucha a poruchy chování*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 9788024714264.
35. PEŠOVÁ, Ilona a ŠAMALÍK, Miroslav. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1216-4.
36. PIPEKOVÁ, Jarmila a VÍTKOVÁ, Marie. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. 2. rozšířené vyd. Brno: Paido, 2001. ISBN: 80-7315-010-7.

37. PLEVOVÁ, Irena. Co je hipoterapie. In *K současným problémům psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. s. 129-135. ISSN 80-7067-272-2.
38. POKORNÁ, Věra. *Poruchy chování u dětí a jejich náprava*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-600-5.
39. POKORNÁ, Věra. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010. ISBN: 978-80-7367-817-3.
40. ŘÍČAN, Pavel a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Dětská klinická psychologie*. 3., přepracované a doplněné vyd., v Gradě 2. vyd. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-512-2.
41. SERFONTEIN, Gordon. *Potíže dětí s učením a chováním*. Praha: Portál, 1999. ISBN 8071783153.
42. SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 8024402491.
43. SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.
44. SVOBODOVÁ, Ivona a kol. *Využití zvířat v zoorehabilitaci*. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2010. ISBN 978-80-213-2129-8.
45. SWIERKOSZOVÁ, Jana. *Specifické poruchy chování: diagnostika - reedukace*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2006. ISBN 8073682389.
46. ŠPERLICOVÁ, Zuzana a FRITSCHEROVÁ, Alena. *Metodika AVK*. Líšnice: OS Ryzáček, 2013. Bez ISBN
47. ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
48. TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.
49. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.
50. VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN: 80-246-1074-4.

51. VALENTA, Milan, et al. *Psychopedie*. 4. doplněné a upravené vyd. Praha: PARTA, 2009. ISBN: 978-80-7320-137-1.
52. VAŠUTOVÁ, Maria. *Děti se specifickými vývojovými poruchami učení a chování a násilí ve školním prostředí*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7368-525-6.
53. VAŠUTOVÁ, Maria. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. ISBN 80-7042-691-8.
54. VÁVROVÁ, Eva, et al. *Povídání o hipoterapii*. Vyškov: PIAFA, 1996. Bez ISBN
55. VELEMÍNSKÝ, Miloš, et al. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007. ISBN: 978-7322-109-6.
56. VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6311-2.
57. VOSÁTKOVÁ, Alexandra. Kůň v hiporehabilitaci. In *Aktuální otázky chovu koní v ČR: sborník referátů z mezinárodní konference: 3. a 4. prosince 2004, MZLU v Brně, NH Kladruby nad Labem*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2004. s. 124-127. ISBN 80-7157-802-9.
58. VOTAVA, Jiří. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 8024607085.
59. WICKS-NELSON, Rita a ISRAEL, Allen C. *Behavior disorders of childhood*. 5th ed. Prentice Hall: Pearson Education, 2003. International Edition (Prentice-Hall). ISBN 0131227777.

Elektronické zdroje

1. CASKOVÁ, Vanda. Léčba koňmi: 14. PPA - Porozumění člověka a koně. Equichannel [online]. Publikováno 3. 8. 2009 [cit. 2014-3-3]. Dostupné z: <http://www.equichannel.cz/lecba-konmi-14-ppa-porozumeni-cloveka-a-kone>
2. MAŠKOVÁ, Andrea. Psychoterapie pomocí koní. Hiporehabilitace [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://www.hiporehabilitace-cr.com/co-je-hiporehabilitace/psychoterapie-pomoci-kone/>
3. Pat Parelli. [online]. [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <http://www.parelli.com/pat-parelli.html>

4. Vítáme Vás na našich stránkách věnovaných hiporehabilitaci. [online]. [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://ryzacek.com/>
5. POLÁŠKOVÁ, Petra. Hiporehabilitace v ČR a její postavení v systému ucelené rehabilitace. Theses [online]. Publikováno 15. 8. 2013 [cit. 2014-3-3]. Dostupné z: http://theses.cz/id/tuvd7o/diplomova_prace.pdf

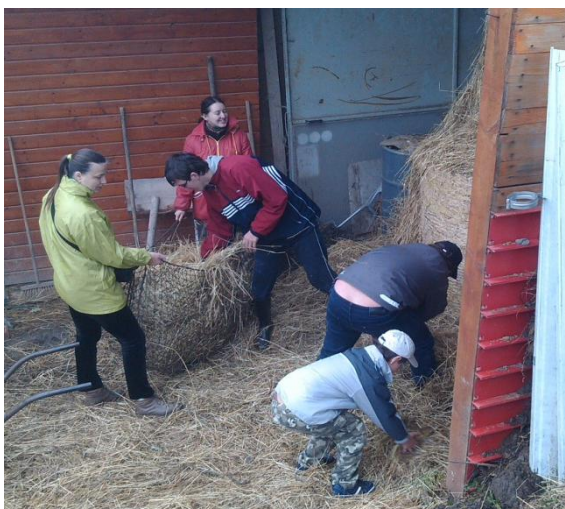
PŘÍLOHA

Příloha – Fotodokumentace

Fotodokumentace

obrázek č. 1 Sbíráání kobyliců v ohradě

obrázek č. 2 Nabírání sena do sítě

obrázek č. 3 Čištění koně

obrázek č. 4 Poznávání částí koně pomocí lepení lístečků přímo na koně

obrázek č. 5 Slalom kolem kuželů

obrázek č. 6 Samostatná jízda na koni

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ADD- Prostá porucha pozornosti

ADHD- Porucha pozornosti s hyperaktivitou

AVK- Aktivity s využitím koní

CNS- Centrální nervová soustava

ČHS- Česká hiporehabilitační společnost

DMO- Dětská mozková obrna

DSM- Americká psychiatrická asociace

FRDI- The Federation Riding for the Disabled International

HETI- Federation of Horses in Education and Therapy International

HT- Hipoterapie

LDE- Lehká mozková encefalopatie

LMD- Lehká mozková dysfunkce

LPPJ- Léčebné pedagogické a psychologické ježdění

MBD- Minimální mozková dysfunkce

MKN- Mezinárodní klasifikace nemocí

MMD- Malá mozková dysfunkce

NARHA- North American Riding for the Handicapped Association

PPK- Psychoterapie pomocí koní

RDA- Riding for the Disabled Association

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Šárka Manová
Katedra:	Psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. et. Mgr. Iveta Tichá
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Hiporehabilitace u dětí a mladistvých s poruchami chování
Název v angličtině:	Hipporehabilitation for children and youth with behavioral disorders
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá problematikou poruch chování u dětí a mladistvých a jejich reedukací prostřednictvím hiporehabilitace, respektive aktivit s využitím koní.
Klíčová slova:	Hiporehabilitace, poruchy chování, specifické poruchy chování, aktivity s využitím koní, reedukace
Anotace v angličtině:	This thesis deals with behavior disorders in children and youth and their reeducation through hipporehabilitation or equine assisted learning.
Klíčová slova v angličtině:	Hipporehabilitation, behavioral disorders, ADHD, equine assisted learning, reeducation
Přílohy vázané v práci:	Příloha - Fotodokumentace
Rozsah práce:	83 s. + příloha
Jazyk práce:	Český